

Tartu Ülikool
Haridusuuenduskeskus

*Muutunud õpikäsituse rakendamise ja selleks erinevate valikute pakkumise
seire korraldamine, sh gümnaasiumis valikkursuste rakendamise osas*
Projekti raport

Autorid: Katri Lamesoo
Angela Ader

Tartu 2016

RAPORTIS KASUTATUD LÜHENDID

EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem

GRÕK – gümnaasiumi riiklik õppekava

PGS – põhikooli ja gümnaasiumiseadus

Venekeelne kool – vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 21 on gümnaasiumi õppekeel eesti keel. Venekeelse koolina käsitatakse raportis kooli, kus eesti keelt õpitakse teise keelena (PGS § 25).

Valikkursus ehk **valikaine** – 35 õppetunni mahus valitav kursus. Gümnaasiumiastmes on õpilase minimaalne õppekoormus 96 kursust (1 kursus on 35 õppetundi), millest kohustuslikke on 63 + 1 (uurimistöö alused, mis on küll riiklikus õppekavas kirjas valikkursusena). Ülejäänud õppemaht täidetakse kooli poolt valikkursuste ehk valikainetega.

SISUKORD

1.	SISSEJUHATUS.....	4
1.2.	Valikkursused riiklikus õppekavas	4
2.	SEIRE ÜLESEHITUS	5
2.1.	Valim.....	5
3.	GÜMNAASIUMIHARIDUSE SIHISEADE JA VALIKAINETE ROLL SIHI SEADMISEL	7
3.1.	Valikkursuste pakkumise kord gümnaasiumides	8
3.2.	Õppesuunad	10
3.3.	Valikainete ja õppesuundade roll gümnaasiumi valimisel	11
3.4.	Õpilaste informeeritus valikainete pakkumise korrast	14
3.5.	Riiklikult kirjeldatud ainekavade kasutamine.....	17
3.6.	Millest lähtutakse valikainete pakkumisel ja valimisel.....	19
3.7.	Mis iseloomustab valikkursuste head õpetamist?	23
4.	VALIKAINETE KVALITEET JA ÕPILASTE RAHULOLU PAKUTAVAGA.....	26
4.1.	Rahuolu praeguse õppesüsteemiga	28
4.2.	Millist kohustuslike ja valikainete osakaaluga süsteemi õpilased ja koolijuhid soovivad? ...	31
5.	RIIGIEKSAMITEKS ETTEVALMISTAMINE VALIKAINETE ARVELT	34
6.	HUVIHARIDUSES SAADUD PÄDEVUSTE ARVESTAMINE GÜMNAASIUMIS	38
7.	LONGITUDINAALNE VAADE ÕPILASTE TÖÖVÄÄRTUSTE MUUTUMISELE.....	43
8.	KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED	45
9.	LISAD.....	58

1. SISSEJUHATUS

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab gümnaasiumi õpetuse ja kasvatuse põhitaotlusena, et õpilased leiaksid huvi- ja võimetekohase tegevusvaldkonna, millega siduda oma edasine haridustee. Gümnaasiumi ülesanne on luua õpilastele tingimused selliste teadmiste, oskuste ja väärtushoiakute omandamiseks, mis võimaldavad jätkata tõrgeteta õpiteed kõrgkoolis või kutseõppeasutuses (põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 5 lõige 2, RT I 2010, 41, 240). Selliste pädevuste kujundamise üks vahend on gümnaasiumiastmes pakutavad valikkursused, mis toetavad noore kujunemist küpseks, valikuid teha oskavaks isiksuseks. Elukestva õppe strateegiast lähtuvalt on valikained üks võimalus tagada, et noorte suundumine haridussüsteemist tööturule oleks võimalikult kiire ja sujuv.

Siiani puudus Teadus- ja Haridusministeeriumil ülevaade sellest, kuidas ja mis põhimõtetel gümnaasiumides valikaineid pakutakse. Seega võib öelda, et tegu on esmase katsega kirjeldada valikainete pakkumist Eesti gümnaasiumides.

Kõige üldisemalt annab seire vastuse järgnevatele küsimustele:

- Kuidas on korraldatud valikainete pakkumise süsteem?
- Millest lähtuvad koolid valikkursuste pakkumisel ja õpilased valikkursuste valimisel?
- Milline on õpilaste rahulolu valikkursustega?
- Kuidas mõistetakse valikainete rolli õppekavas?

1.2. Valikkursused riiklikus õppekavas

Aastal 2010/2011 jõustunud gümnaasiumi riiklik õppekava (GRÕK) vähendas kohustuslike õppeainete arvu ning suurendas valitavate ainete arvu. Selle muudatuse eesmärk oli toetada õpilases vastutuse võtmist oma õppimise eest ja oma õppeprotsessi juhtimist, seejuures arvestades koolide eripäradest tulenevate võimalustega.

Enamik GRÕKi kohustuslikke õppeaineid täiendavatest valikkursustest on kirjeldatud seitsme ainevaldkonna all: 1) keel ja kirjandus; 2) võõrkeeled; 3) matemaatika; 4) loodusained; 5) sotsiaalsed; 6) kunstid; 7) kehaline kasvatus. Veel on riigi poolt kirjeldatud religiooniõpetuse, riigikaitse, ettevõtlus- ja majandusõpetuse kursus, karjääriõpetus ja uurimistöö alused.

Õpilase minimaalne õppekoormus gümnaasiumiastmes on 96 kursust (1 kursus on 35 õppetundi), millest osa saab kool täita valikkursustega. See, kui suur osa jääb õpilasele tegelikult valikkursustena valida, sõltub õpilaste esimesest keelest ja sellest, kas õpilane on valinud laia või kitsa matemaatika. Kui gümnaasiumis on kindlaksmääratud õppesuuna, piirdub õpilase valikuvabadus suuresti vaid õppesuuna valimisega, sest osa õppesuuna kursustest on juba täidetud valikkursuste arvelt. Kohustuslikke kursusi näeb õppekava ette 63 + 1 (uurimistöö alused, mis on küll riiklikus õppekavas kirjas valikkursusena). Seega on tegelik valikkursuste arv 32. Kui gümnaasist valib laia matemaatika, kahaneb tema valikute arv 6 kursuse võrra. Koolis, kus õppekava kohaselt õpitakse eesti keelt teise keelena, ning õpilaste puhul, kes on põhihariduse omandanud eesti keelest erinevas õppekeeles, on õpilasel kohustuslik õppida valikkursuste raames 6 kursust eesti keelt. Samas on kohustusliku võõrkeele maht ühe kursuse võrra väiksem. Seega kui noor õpib venekeelses koolis ja valib laia matemaatika, on tal võimalik läbida 20 valikkursust, kuid ka nende seas võib tema valik olla piiratud õppesuunaga.

2. SEIRE ÜLESEHITUS

Seiret ettevalmistavas faasis viisime läbi **kaks fookusgruupiintervjuud** noortega. Esimeses intervjuus osalesid juba kõrgkoolis õppivad noored (6 noort), teises intervjuus abiturientid (4 noort). Kõik intervjuueeritud olid erinevatest koolidest. Koolijuhtide küsimustiku koostamisele eelnesid **konsultatsioonid kahe kooli juhtkonnaga**. Lisaks viisime läbi **kaks intervjuud eesti keelt teise keelena õpetavate koolide direktoritega**. Fookusgruupiintervjuude eesmärk oli saada sisendit küsimustike koostamiseks.

Ettevalmistavale faasile järgnes küsimustike koostamine ja piloteerimine ühe koolijuhi ja kahe gümnasisti abiga. Valmis küsimustikud vormistasime elektrooniliselt küsitluskeskkonnas LimeSurvey ja küsimustikud jõudsid koolideni 2016. aasta kevadel, maikuus.

2.1. Valim

Küsimustikud saatsime kõikidele gümnaasiumiharidust pakkuvatele Eesti koolidele. Koguvallimist ehk keskharidust pakkuvatest koolidest (kokku 188 kooli) jätsime välja 7 kooli, kus keskhariduse pakkumist ei jätkata, s.t 10. klassi enam ei avata.

Kuigi küsimustikud läksid välja kõikidele koolidele, täitsid ankeedid **137 kooli**, mis moodustab **76% kõikidest keskharidust pakkuvatest õppeasutustest, kes jätkavad gümnaasiumihariduse pakkumist ka 2017/2018 õppeaastal**.

Õpilaste vastuste analüüsist jäid välja koolid, kus vastajate arv oli väiksem kui viis õpilast või vastajate osakaal lennu koguvallimist oli väiksem kui 35%. Koolijuhtide küsimustikule vastasid kokku 128 kooli juhid ning õpilastest vastajaid oli 116 koolist. Koole, kus küsimustikule vastasid nii koolijuht kui ka õpilased, oli kokku 107. Seega olid mõned koolid, mille puhul on esindatud ainult koolijuhi või õpilaste vastused.

Andmeid kogusime kahelt sihtrühmalt – **koolijuhtidelt (N=132)** ja **gümnasistidelt (N=2807)**. Koolidel oli võimalik valida, kas küsimustikule vastab direktor või õppejuht. Koolijuhtide valim jagunes järgmiselt: 40 direktorit, 89 õppejuhti ja 3 õppejuhi kohusetäitjat. Vastanud koolijuhtide arv on suurem kui koolide arv, kuna neljas koolis vastas küsimustikule nii direktor kui ka õppejuht. Olenevalt küsimusest oleme neli koolijuhti valimist eemaldanud, arvestades vaid ühe vastanuga. Välja jätsime sellisel juhul selle vastaja, kes oli vastanud vähemale arvule küsimustele.

Koolijuhtidest 98 on naissoost ja 25 meessoost (ülejäanud jätsid oma nime märkimata, mistõttu sugu polnud võimalik määratleda, või märkisid nime asemel ametiks direktori kohusetäitja). Direktorite ja õppejuhtide sooline jagunemine on sihtrühmiti täpselt vastupidine, st. 80% (N=40) direktoritest on mehed ja 80% (N=77) õppejuhtidest on naised.

Õpilaste seas vastas **11. klassist** 1472 õpilast ja **12. klassist** 1329 õpilast. venekeelsete koolide küsimustikud olid venekeelsed. Eestikeelsetest koolidest oli vastajate seas 2212 õpilast ja 107 koolijuhti ning venekeelsetest koolidest 591 õpilast ja 25 koolijuhti. 25 venekeelses koolis vastasid küsimustikele nii õpilased kui ka koolijuhid. Õpilastest 40% moodustasid poisid ja 60% tüdrukud.

Alljärgnevas tabelis 1. *Koolide jagunemine suuruse, õpilaste arvu ja koolijuhtide lõikes* on esitatud õpilaste arvuline jagunemine kooliti viie suurusgrupi vahel. Kooli suuruse määramisel lähtusime õpilaste koguarvust gümnaasiumiastmes ja jagasime koolid viide rühma alates alla 50 gümnaasistiga koolidest ja lõpetades üle 200 gümnaasistiga koolidega. Võtsime aluseks EHIS andmebaasi. Tabelist on näha, et kõige enam vastajaid ehk 865 vastajat on koolidest suurusega 201 ja rohkem õpilast, samas kui keskmise suurusega, 101–105 õpilasega koole on vastanute seas kõige rohkem, kuigi õpilaste koguarv selles suurusrühmas võrreldes teiste rühmadega on keskmine. Arvestades, et väiksema õpilaste arvuga koolides õpibki vähem õpilasi, on loogiline, et õpilaste ja kooli suhtarv on seda väiksem, mida väiksem on gümnaasistide arv koolis.

Tabel 1. Koolide jagunemine suuruse, õpilaste arvu ja koolijuhtide lõikes.

Õpilaste arv gümnaasiumis	Koolide arv	Vastanud õpilaste arv	Vastanud koolijuhtide arv
<= 50	20	185	28
51 - 100	23	359	23
101-150	29	578	31
151 - 200	19	761	18
201+	21	865	22
Täiskasvanute gümnaasiumid	4	62	6

Lisades kooli suurusele teise tasandina keele, selgub, et keskmise suurusega rühmast (s.t 101–150 õpilast) poole moodustavad venekeelsed koolid. Vt tabel 2. *Koolide jagunemine keele ja suuruse lõikes*.

Tabel 2. Koolide jagunemine keele ja suuruse lõikes

Õpilaste arv gümnaasiumis		eesti	vene	Kokku
<= 50	N	31	3	34
	%	29%	12%	26%
51 - 100	N	20	3	23
	%	19%	12%	18%
101 - 150	N	16	16	32
	%	15%	64%	24%
151 - 200	N	17	3	20
	%	16%	12%	15%
201+	N	22	0	22
	%	21%	0%	17%
Kokku	N	106	25	131
	%	100%	100%	100%

Kõikidest venekeelsetest koolidest 16 langeb 101–150 õpilasega koolide suurusgruppi ja mitte ükski venekeelne kool ei kuulu suurte ehk 200+ koolide hulka. Ülejäänud 9 venekeelset kooli jagunevad kolme esimese suurusgrupi vahel. Kuna lisaks kooli suurusele mängib tulemuste tõlgendamisel olulist rolli ka kooli keel, oleme sageli esitanud analüüsitulemused vene- ja eestikeelseid koole eristades, s.t iga teema all anname kõigepealt ülevaate tulemustest eestikeelsete koolide kohta ning seejärel venekeelsete koolide kohta.

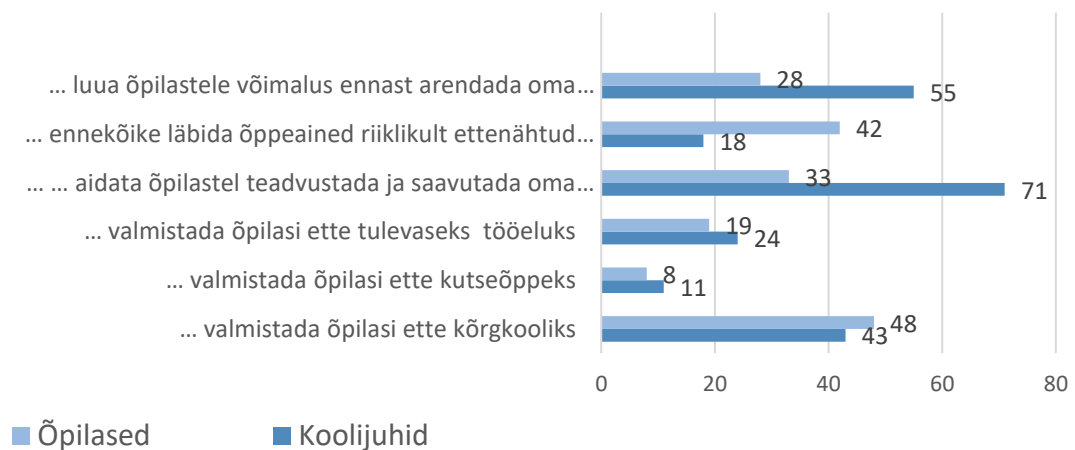
3. GÜMNAASIUMIHARIDUSE SIHISEADE JA VALIKAINETE ROLL SIHI SEADMISEL

Intervjueerija: Aga kui üldisemalt rääkida, miks te läksite gümnaasiumisse?
Mati: ühiskonna surve...hahaa. Tegelikult algul oligi nii, et ei osanud midagi targemat teha ja gümnaasiumist saab parema stardipaku ja saad rahulikult mõelda, mida teha tahad.
Joosep: Ülikooli on kergem sisse saada, kui 9. klassi haridusega.

(Fookusgrupp abiturientidega)

Gümnaasiumi riiklikus õppekavas loetletud alusväärtuste kohaselt on gümnaasiumihariduse eesmärk toetada võrdsel määral õpilase vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut ning tema individuaalsetest eripäradest ja isiklikest huvidest tulenevate haridusvajaduste rahuldamist. Seejuures peaks gümnaasium tagama igale õpilasele võimalused tema võimete maksimaalseks arenguks õpilase eelistusi arvestades, loovaks eneseteostuseks, teaduspõhise maailmapildi kinnistumiseks ning emotsionaalse, sotsiaalse ja kõlbelise küpsuse saavutamiseks (GRÕK §2. p.1.).

Riiklikus õppekavas rõhutatakse õpilase toetamist selliselt, et ta leiaks endale huvi- ja võimetekohase tegevusvaldkonna, millega siduda oma edasine haridustee. Gümnaasiumi ülesanne on luua tingimused, et õpilased omandaksid teadmised, oskused ja väärtushoiakud, mis võimaldavad jätkata tõrgeteta õpiteed kõrgkoolis või kutseõppeasutuses. Sellest lähtuvalt moodustasime küsimuse, milles palusime õpilastel ja koolijuhtidel hinnata, kuivõrd nad nõustuvad nimekirjas toodud väidetega sellest, mis on gümnaasiumi eesmärk. Joonisel 1. *Gümnaasiumi eesmärk*, on esitatud tulemused.

Joonis. 1 Gümnaasiumi eesmärk. Õpilaste ja koolijuhtide osakaal, kes nõustusid väitega *eelkõige see* (%; N1=2524...2696 ; N2=120...130).

Jooniselt 1 on näha, et pea pooled vastanud õpilastest peavad gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* õpilaste ettevalmistamist kõrgkooliks, samas kui koolijuhtidest nõustub väitega pisut vähem ehk 43%. Valikute pakkumist puudutavate küsimustega, milleks olid *valikute abil õpimotivatsiooni tõstmine* ja *võimaluste loomine selleks, et õpilane saaks areneda enda huvidest lähtuvalt*, valis vastusevariandiks *eelkõige see* umbes neljandik vastanutest ning pisut enam oli neid, kes märkisid, et *see ei ole* gümnaasiumi eesmärk. Kõige vähem peetakse õpilaste arvates gümnaasiumi eesmärgiks kutsekooliks ettevalmistamist ja tulevaseks tööeluks vajalike oskuste jagamist. Vastused väidetele, mis puudutavad õpilase eesmärkide saavutamist ja isiklike huvide arendamist ning on seega seotud õpilase initsiatiiviga, viitavad sellele, et osa õpilasi ei taju ka gümnaasiumis õppides vajadust võtta vastutust iseenda õppimise eest. Nimelt vastas viiendik, et gümnaasiumi eesmärk ei ole aidata neil teadvustada ja saavutada iseendale seatud eesmärke, ning iga neljas ei nõustunud, et gümnaasium peaks toetama nende endi huvide arendamist. Ka õpimotivatsiooni tõstmist puudutava väite puhul nõustus vaid iga neljas, et see on eelkõige gümnaasiumi eesmärk, ning iga neljas valis variandi *see mitte*.

Koolijuhtide vastustest on näha, et ka paljud neist ei pea õpilaste huvide toetamist gümnaasiumi eesmärgiks – iga teine koolijuht ehk 55% vastanutest valis väite *luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtudes* vastuseks *eelkõige see*. Ülejäänud väidete puhul pidasid pea pooled koolijuhid ehk 43% gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* õpilaste ettevalmistamist kõrgkooliks ning sama oluliseks peeti valikute abil õpimotivatsiooni tõstmist. Teisalt on märkimisväärne, et tervelt 71% pidas gümnaasiumi eesmärgiks aidata õpilastel teadvustada ja saavutada oma eesmärke elus.

Lisas 1 *Gümnaasiumi eesmärk koolijuhtide arvates kooli suuruse ja keele lõikes* esitatud tabelist väärrib märkimist kaks tulemust. Esiteks, kui eestikeelsete koolide juhid peavad gümnaasiumi eesmärgiks eelkõige aidata õpilasel teadvustada ja saavutada oma eesmärke elus (74%), siis venekeelsete koolide juhtidest vastasid nii vaid pooled. 44% venekeelsete koolide juhtidest, märkis gümnaasiumi eesmärgina *eelkõige läbida õppeained riiklikult ettenähtud mahus*, samas kui Eesti koolijuhtidest vastas nii 13%. Samas võib välja tuua, et venekeelsete koolide juhid on eestikeelsetega võrreldes rohkem nõus (62%) väitega, et *eelkõige* on gümnaasiumi eesmärk *luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtudes*. Selle tulemuse põhjal võib hüpoteetiliselt väita, et kuigi venekeelsete koolide juhid peavad gümnaasiumi puhul oluliseks vastata riiklikele standarditele, arvestavad nad ka rohkem õpilase huvidega. Teiseks ei ole venekeelsete koolide juhtidest mitte ükski märkinud, et gümnaasiumi eesmärk on *eelkõige* õpilaste ettevalmistamine kutseõppeks. Kuna jutt käib vastusevariandist *eelkõige see*, siis ei saa sellest olulisi järeldusi teha. Teisalt valis vastusevariandi *seda mitte* samale küsimusele vastates 33% vene koolijuhtidest, samas kui eestikeelsetest koolidest valis seda varianti vaid kümme juhti, s.o 10% vastanutest. Kokkuvõttes tuleb tabelis väljatoodud osakaaludesse suhtuda kriitiliselt, kuna vastajate arv jääb suuruse ja keele põhjal jagatuna koolide suurusgruppide kohta väikeseks – kõige suurem hulk nõustujaid ühe grupi kohta (s.t jagatuna gruppidesse kooli suuruse ehk gümnaasistide arvu järgi) on 13 vastanut.

3.1. Valikkursuste pakkumise kord gümnaasiumides

Kuigi RÕK näeb ette 33 (+ uurimistöö alused) ainekursuse jagu valikuid, piirdub õpilaste valik tihtipeale vaid õppesuuna valikuga, mis on täidetud valikkursuste mahu arvelt. Küsisime, milline kohustuslike ainete (riiklikus õppekavas ettenähtud kohustuslik osa) ja valikainete süsteem iseloomustab kooli

(gümnaasiumiosa) kõige paremini. Koolijuhil oli võimalik valida kolme variandi vahel või kirjutada vaba vastus. Tabelist 3. *Gümnaasiumides kasutusel olev valikainete pakkumise süsteem*, on näha, et 2/3 koolidest (70%) kasutavad süsteemi B, kus üks osa valikaineid on kindlaks määratud õppesuunaga, ning ülejäänud osa saab õpilane ise valida. Ilma õppesuundadeta pakub valikaineid üheksa kooli (süsteem A) ning igas neljandas koolis (22%) ei ole õppesuundi, kuid õpilase asemel määrab valikained kool (süsteem C).

Tabel 3. Gümnaasiumides kasutusel olev valikainete pakkumise süsteem

		N	%
A	Kohustuslikud + õpilaste poolt valitavad valikained	9	8%
B	Kohustuslikud ained + õppesuunaga kindlaksmääratud ained + õpilase poolt valitavad valikained	81	70%
C	Kohustuslikud ained + kooli poolt määratud valikained	26	22%
Kokku		116	100%

Kui vaadata õppesüsteemi koolide keele ja suuruse lõikes (tabel 4), on näha, et 80% eestikeelsetest koolidest kasutavad süsteemi B ehk lisaks õppesuuna valikule on õpilasel võimalik valida ka üksikute valikainete vahel.

Tabel 4. Õppesüsteem kooli keele ja suuruse lõikes

Õpilaste arv gümnaasiumis							
		<= 50	51–100	101–150	151–200	201+	Kokku
EESTI							
A	N	0	1	2	0	2	5
	%	0%	6%	14%	0%	11%	5%
B	N	17	16	10	15	17	75
	%	61%	89%	71%	100%	90%	80%
C	N	11	1	2	0	0	14
	%	39%	6%	14%	0%	0%	15%
	N	28	18	14	15	19	94
Kokku	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
VEENE							
A	N	0	2	2	0		4
	%	0%	67%	14%	0%	-	19%
B	N	0	0	5	1	-	6
	%	0%	0%	36%	100%	-	29%
C	N	3	1	7	0	-	11
	%	100%	33%	50%	0%	-	52%
	N	3	3	14	1	-	21
Kokku	%	100%	100%	100%	100%	-	100%

Venekeelsetest koolidest pooled kasutavad süsteemi C, kus õpilase asemel määrab valikained kool. Eestikeelsetest koolidest kasutavad süsteemi C 15%. Sellest võib järeldada, et eesti keelt teise keelena õpetavate koolide õpilastel on võrreldes eestikeelsete koolidega väiksem võimalus osaleda oma õpingute kujundamisel. Tabelist on näha, et mida suurem on kool, seda rohkem kasutatakse õppesuundi, kusjuures 151–200 õpilasega gümnaasiumidest kasutavad õppesuundade süsteemi kõik koolid.

3.2. Õppesuunad

Aastal 2013 tunnistati kehtetuks PGSi gümnaasiumidele esitatud nõue pakkuda koolis kolme õppesuunda, kuna nõue ei täitnud oma eesmärki. 2010. aastal jõustunud säte pidi tagama õpilastele senisest enam valikuvõimalusi, kuid ometi ei läinud see nii. Kuna muudatusotsus tuli 2013. aastal ja seire valimi 12. klassi õpilased alustasid õpinguid gümnaasiumis 2013. aastal, võib eeldada, et vähemalt osa gümnaasiume jätkas seadusemuudatusest hoolimata juba väljakujundatud õppesuundadega.

Kuidas gümnaasistid jagunevad õppesuundade vahel? Koostasime ülevaate kõikidest õppesuundadest, mida vastajad olid märkinud, ning jagasime need omakorda erinevate valdkondade vahel, mille sagedustabeli leiab lisast 2. *Vastanud õpilaste jagunemine õppesuundade vahel*. Tabelist on võimalik näha ka õppesuundade jagunemist keele põhjal. Võtsime aluseks õpilaste vastused, kuna koolijuhid võisid vastamisel lähtuda õppekavast, mis kehtib 10. klassile, kuid ei pruugi enam kehtida 12. klassis õppivate õpilaste puhul. Kahjuks ei ole teada, mida ühes või teises koolis vastava suuna all silmas peetakse (nt kui õpilane vastas, et õpib keelte suunal, siis kas seda võib võrdsustada humanitaariaga).

Kõige suurema osakaalu moodustavad vastanutest reaali- ja loodusteaduste suuna valinud õpilased. Suuruselt teise grupi moodustavad humanitaar- ja sotsiaalsuund ning kolmandal kohal on majandus ja ettevõtlus. Ülejäänud tabelis väljatoodud suundi märkisid noorem oluliselt vähem.

Kuna noored on gümnaasiumisse tulles õppesuuna valinud, võime eeldada, et nad tegid valiku enda huvidest lähtudes. Selle hüpoteesi kontrollimiseks küsisime, kas valikkursustena pakutavad ained on ka sellised, mis noori huvitavad. Kui jagada noorte vastused õppesuuna põhjal, selgub, et kõige vähem pakutavaga rahul info- ja kommunikatsiooni suunal õppivad noored, kellest 71% ehk 5 õpilast vastas, et kool ei paku nende huvidega kattuvaid valikkursusi. Riigikaitse suunal õppivatest noortest arvas 53% ehk 8 õpilast (N=14), et kool ei paku neid huvitavaid valikkursusi, ning matemaatika suunal oli neid 36% ehk 15 õpilast (arv N=42).

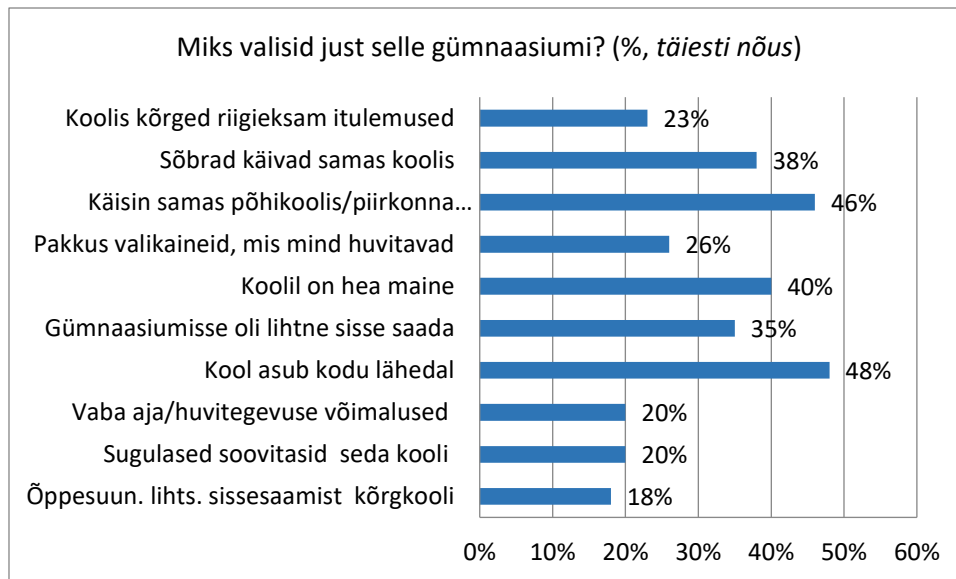
Kõige paremas seisus on humanitaaria ja keele suundades õppivad õpilased, kellest üle ¾ märkis, et kool pakub valikaineid, mis neid huvitavad. Samuti tuleb välja, et nii IT kui sotsiaalvaldkonna valinud õpilastel on väga head võimalused leida kooli poolt pakutavate valikainete hulgast end huvitav – sellega nõustus lausa 79% õppuritest (vt. Tabel 5. *Erinevates õppesuundades õppivate õpilaste nõustumine sellega, et kool pakub neid huvitavaid valikaineid*).

Tabel 5. Erinevates õppesuundades õppivate õpilaste nõustumine sellega, et kool pakub neid huvitavaid valikaineid.

Õppesuund	Gümnaasium <i>ei paku</i> mind huvitavaid valikkursusi		Gümnaasium <i>pakub</i> mind huvitavaid valikkursusi	
	%	N	%	N
Humanitaar	24%	82	76%	158
IKT	71%	5	29%	2
Inglise keel	25%	3	75%	13
IT	21%	7	79%	27
Keeled	16%	17	84%	89
Kunst	21%	9	79%	33
Loodus	18%	54	82%	238
Majandus/ettevõtlus	26%	56	74%	156
Matemaatika	36%	15	64%	27
Reaal	23%	103	77%	348
Riigikaitse	57%	8	43%	6
Sisekaitse	29%	6	71%	15
Sotsiaalsained	21%	46	79%	183

3.3. Valikainete ja õppesuundade roll gümnaasiumi valimisel

Tahtsime teada kuivõrd noored lähtuvad gümnaasiumi valimisel sellest, milliseid õppesuundi või valikaineid seal pakutakse. Kas ja millist rolli mängivad koolivalikul valikained või õppesuunad? Jooniselt 2. *Gümnaasiumi valimise põhjendus*, on näha, et gümnaasiumis pakutavatel valikkursustel ja õppesuundadel on kooli valimisel võrreldes teiste põhjendustega suhteliselt väike roll – vaid iga viies nõustus täiesti, et gümnaasium pakkus valikaineid, mis õpilast huvitavad, ja 18% nõustus täiesti väitega *Gümnaasiumi õppesuunad lihtsustavad sissesaamist mind huvitavale erialale kõrgkoolis*. Neid vastuseid võib tõlgendada kas nii, et valikainetel ja õppesuundadel ei ole õpilase koolivalikus olulist rolli, või on asi selles, et Eesti koolis pakutavad valikud ja õppesuunad ei vasta õpilase huvidele või vajadustele. On ka kolmas tõlgendus, mida vastavad tulemused toetavad – õpilased ei teadvusta enda huvidest lähtuvate valikute rolli oma tulevase õpitee kujundamisel. Seda tõlgendust toetavad ka joonisel 1 esitatud tulemused sellest, kuidas õpilased mõistavad gümnaasiumi rolli. Vaid 18% õpilastest nõustus väitega, et gümnaasiumi eesmärk on *eelkõige* aidata õpilastel teadvustada ja saavutada oma eesmärged elus, ja iga kolmas eelistas varianti, et eesmärk on luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtuvalt. See viitab põhikoolis tegemata jäänud tööle – põhikooli lõpuks ei ole õpilasel veel kujunenud pädevust seostada õpitavat oma huvide ja tulevase haridusteedga. Teisisõnu ei ole teda põhikoolis toetatud võtma vastutust oma õppimise eest.

Joonis 2. Gümnaasiumi valimise põhjendus (% täiesti nõus; N=2810).

Kõige enam mõjutab õpilasi gümnaasiumi valimisel kodu lähedus koolile (48%) ning see, kas eelnevalt on käidud samas põhikoolis. 40 % õpilastest märkis, et tema valikut mõjutas kooli maine. See, et pea pooled noored lähtusid oma valikul kodulähedasest asukohast, viitab ilmselt nii sotsiaalmajanduslikele aspektidele (väiksemad elamiskulud) kui ka psühholoogilistele teguritele (tuttav elukeskkond ja lähedaste kohalolu).

Kes on õpilased, kelle jaoks valikained kooli valikul rolli mängivad? Selgus, et omavahel on tugevas korrelatsioonis kaks tunnust, s.t *gümnaasium pakkus valikaineid, mis mind huvitavad* ja *selle gümnaasiumi õppesuunad lihtsustavad sissesaamist mind huvitavale erialale kõrgkoolis* ($r = 0,512$; $p < 0,01$). Sellest võib järeldada, et valikained annavad koolile võimaluse olla atraktiivne nende jaoks, kes teavad juba gümnaasiumisse tulles, mida soovivad kõrgkooli õppima minna. Vene keelt esimese keelena õppivate noorte seas oli see seos veelgi tugevam (korrelatsioonikordajaga 0,611, $p < 0,01$) kui eestikeelsetes koolides (korrelatsioonikordaja 0,482, $p < 0,01$).

Tabelist 6. *Gümnaasiumi valimise põhjused* (väitega *täiesti* või *pigem* nõus vastajate osakaal), on näha, et mida väiksema gümnaasistide arvuga kool, seda suuremat rolli mängib kooli valikul kodulähedus, samas koolis käivas sõbrad ja see, et õpilane käis ka varem samas koolis. Vastavat tendentsi kinnitavad ka korrelatsioonanalüüsi tulemused – mida väiksem on kool, seda rohkem nõustuti väitega, et gümnaasiumi valikul lähtuti kooli lähedusest kodukohale ($r = 0,247$; $p < 0,01$), sellest, et kooli oli lihtne sisse saada ($r = 0,283$; $p < 0,01$), et sõbrad käivad samas koolis ($r = 0,240$; $p < 0,01$) ja sellest, et õpilane käis juba enne gümnaasiumi samas koolis ($r = 0,292$; $p < 0,01$). Venekeelsete koolide puhul ei olnud tendentsi nii selge. Tabelist 6. on näha ka ootuspärast tulemust, et mida suurem on gümnaasium, seda enam lähtutakse kooli valimisel selle kooli eelmiste lendude riigieksamite tulemustest.

Vaadates valikainete ja õppesuundade rolli koolivalikul, tuleb samuti esile ühesuunaline seos – mida suurem on kool, seda rohkem on õpilane märkinud, et lähtus seal pakutavatest ja teda huvitavatest valikainetest ning et kooli õppesuunad lihtsustavad sissesaamist teda huvitavale erialale kõrgkoolis. Kui eestikeelsete koolide puhul on seos kooli suurusega ühesuunaline (suuremate koolide õpilaste vastused viitavad teadlikult tehtud valikutele, mis lähtuvad huvist ja orienteerumisest kõrgharidusele), siis venekeelsete koolide puhul vastavad nii 151–200 gümnaasistiga koolide õpilased, kuna

venekeelsete koolide valimis rohkem kui 200 õpilasega koole ei olnud. Korrelatsioonanalüüsi tulemused näitavad eestikeelsete koolide puhul seost kooli suuruse ja valikainete/õppesuundade rolli vahel – mida suurema gümnaasiumi õpilane, seda rohkem nõustub väitega, et lähtus kooli valimisel seal pakutavatest valikainetest ($r = 0,153$; $p < 0,01$) ja õppesuundadest ($r = 0,213$; $p < 0,01$). Venekeelsete koolide puhul on küll tabelist näha, et suuremates koolides on suurem selle väitega nõustunute osakaal, kuid korrelatsioonanalüüs statistiliselt olulist seost ei näita.

Kõige vähem lähtusid sellest, et *koolil on kõrged riigieksami tulemused*, 101–150 gümnaasistiga koolide õpilased nii venekeelsetes (60%) kui ka eestikeelsetes (21%) koolides.

Tabel 6. Gümnaasiumi valimise põhjused (väitega *täiesti nõus* või *pigem nõus* vastajate osakaal)

Õpilaste arv gümnaasiumis	Miks valisid selle gümnaasiumi?							
		<= 50	51 – 100	101 – 150	151 – 200	201+	Kokku %	Kokku N
Kool asub kodu lähedal	Eesti	91%	78%	85%	66%	59%	69%	1443
	Vene	-	13%	66%	67%	-	63%	343
Gümnaasiumisse oli lihtne sisse saada	Eesti	89%	86%	83%	71%	57%	70%	1392
	Vene	23%	73%	60%	61%	-	61%	313
Sõbrad käivad samas koolis	Eesti	85%	78%	80%	72%	58%	69%	1421
	Vene	-	36%	76%	71%	-	72%	372
Koolil on hea maine	Eesti	77%	76%	55%	77%	88%	79%	1511
	Vene	0%	100%	90%	81%	-	96%	454
Gümna. pakkus valikaineid, mis mind huvitavad	Eesti	38%	55%	54%	61%	68%	60%	1158
	Vene	-	50%	58%	64%	-	55%	281
Käisin sama kooli põhikoolis/piirkonna põhikoolis.	Eesti	62%	78%	76%	61%	44%	60%	1210
	Vene	50%	59%	66%	77%	-	74%	390
Ei saanud soovitud gümnaasiumisse sisse	Eesti	4%	12%	15%	16%	9%	12%	228
	Vene	-	22%	8%	6%	-	9%	45
Gümna. õppesuunad lihts. sissesäämist mind huvitavale erialale kõrgkoolis	Eesti	25%	41%	42%	50%	63%	52%	874
	Vene	54%	56%	51%	61%	-	54%	261
Selle gümnaasiumi lõpetajatel on kõrged riigieksamitulemused	Eesti	57%	56%	21%	54%	71%	69%	886
	Vene	85%	79%	60%	90%	-	71%	319
Sugulased (vanemad, õde-vend) soovitasid seda kooli	Eesti	51%	54%	40%	47%	50%	49%	897
	Vene	67%	73%	55%	68%	-	61%	304
Kooli juures on head vaba aja veetmise, huvitegevuse võimalused	Eesti	67%	59%	63%	55%	55%	57%	2111
	Vene	42%	70%	70%	47%	-	52%	245

3.4. Õpilaste informeeritus valikainete pakkumise korrast

Fookusgrupiintervjuudest õpilastega selgus, et valikainete roll sellisel kujul, nagu see on kirjas RÕKis, ei ole asjaosalistele päris selge. Eriti segane oli valikainete ja suunaga kindlaksmääratud õppeainete omavaheline jagunemine. Ei teatud, et õppesuund või -moodul on suures osas moodustatud just valikainete arvelt, ega teatud ka seda, millised ainetest olid arvestatud mooduli sisse ja milliseid sai valida väljaspool moodulit või õppesuunda. Seetõttu selgitasime õpilaste ankeedis, mida valikained tähendavad – et peame silmas kõiki õppeaineid väljaspool kohustuslikku 63 kursust.

Kuna intervjuudest selgus, et nii abiturientide kui ka tudengite jaoks oli koolis pakutav ebaselge, täpsustasime olukorda ankeetküsitluse abil. Uurisime, kuivõrd mõistetakse oma kooli õppesüsteemi ja milliseid meetodeid on õpilase koolis kasutatud valikute süsteemi tutvustamiseks. Tabelist 7. *Oma kooli õppesüsteemi arusaadavus õpilastele suuruse ja keele lõikes* on näha, et eestikeelsete koolide õpilastest 37% vastab, et saab oma kooli õppesüsteemist täiesti aru, kuid eesti keelt teise keelena õppivate õpilaste puhul on arusaajate osakaal praktiliselt olematu ehk 3%. Ka vastusevariandi „pigem saan aru“ valijate seas oli eestikeelsete koolide õpilasi rohkem kui venekeelsetes koolides –vastavalt 53% ja 36%. Kui positiivsed vastused liita, siis täiesti või pigem saab oma kooli õppesüsteemist aru 90% eestikeelsete koolide õpilastest ja 39% venekeelsete koolide õpilastest.

Tulemused näitavad, et eesti keelt teise keelena õppivad õpilased on võrreldes eestikeelsete koolide õpilastega oluliselt halvemas seisus ning olukord vajab koolipidaja jõulist sekkumist. Üldse ja pigem ei saa oma kooli õppesüsteemist aru 62% venekeelsete koolide õpilastest, samas kui eestikeelsetes koolides on neid vaid 10%.

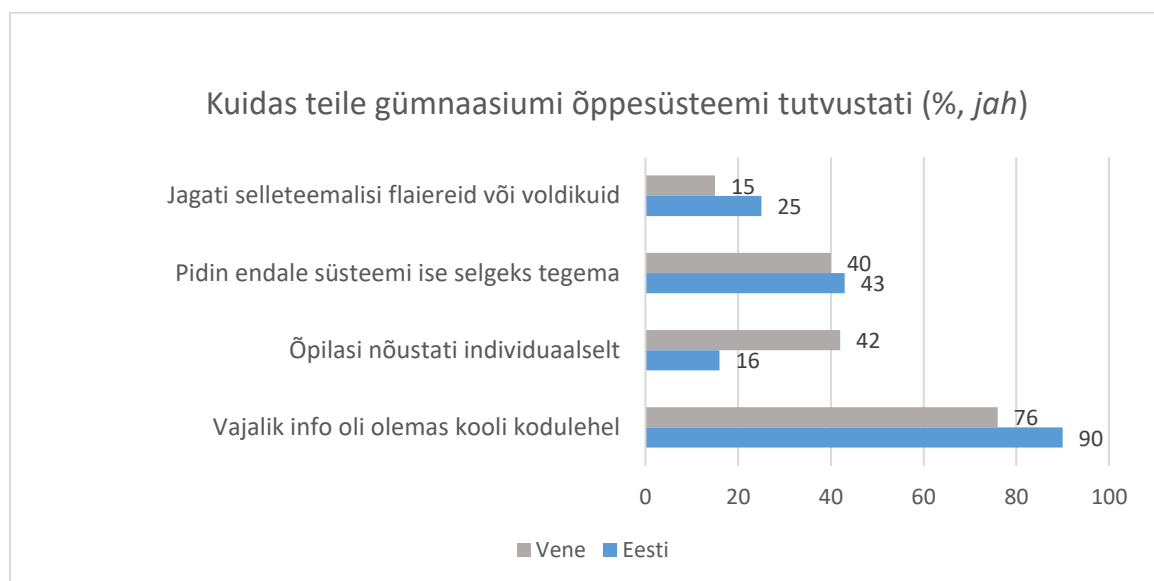
Tabel 7. Oma kooli õppesüsteemi arusaadavus gümnaasiumi suuruse ja keele lõikes

Kuivõrd on kooli õppesüsteem sulle arusaadav?						
<i>Saan täiesti aru</i>						
Õpilaste arv gümnaasiumis	<= 50	51 - 100	101 - 150	151 - 200	201+	Kokku
eesti	39	96	51	223	363	772
	24%	34%	23%	38%	43%	37%
vene	0	0	8	8	-	16
	0%	0%	2%	5%	-	3%
<i>Pigem saan aru</i>						
eesti	104	151	126	305	422	1108
	63%	54%	58%	52%	50%	53%
vene	6	19	128	47	-	200
	43%	30%	38%	32%	-	36%

Samuti on tabelist 7 näha, et kõige paremini saadakse oma kooli õppesüsteemist aru suurtes koolides ja kõige vähem väikestes koolides. Venekeelsete koolide puhul kooli suurus süsteemist arusaamisel rolli ei mängi.

Uurisime õpilastelt ka seda, milliseid meetodeid koolid oma õppesüsteemi selgitamiseks kasutavad. Eestikeelsetes koolides on enam levinud koolisüsteemi käsitleva info esitamine kooli kodulehel. Vene- ja eestikeelsed koolid erinevad individuaalse nõustamise osas: venekeelsete koolide õpilastest on individuaalset nõustamist saanud 42%, eestikeelsetes koolides vaid 16% vastanutest. Kõige vähem

kasutati õppesüsteemi tutvustamiseks flaiereid ja infovoldikuid – eestikeelsetes koolides on varianti märkinud iga neljas ja venekeelsetes koolides 16% vastanutest.

Joonis 3. Gümnaasiumi õppesüsteemi tutvustamise vormid keele lõikes (N1=24...463; N2=1652...1760).

Tabelis 8 on esitatud erinevused õppesüsteemi selgitamisel kooli suuruse lõikes. Kodulehelt saab info kätte lausa 94% kõige suuremate koolide õpilastest, kes märkisid, et tutvustav tekst oli olemas kodulehel. Kõige vähem märgiti seda varianti ära väikestes, kuni 50 gümnasistiga koolides. Arvestades, et suure hulga õpilastega koolides on oluline jagada infot nii, et see jõuaks võimalikult paljude õpilasteni, võib tulemust pidada igati loogiliseks. Väiksemates koolides aga liigub eeldatavasti palju infot suusõnaliselt ja ka muudatusi õppekavas on kergem teha.

Individuaalset nõustamist märgiti rohkem 50–100 õpilasega koolides ja nagu juba eespool öeldud, ka venekeelsetes koolides. Ise pidi endale süsteemi selgeks tegema umbes 40% vastanutest ja kõige kõrgem oli nende osakaal väikeste ja 101–150 õpilasega koolide rühmas. Iseseisvat selgestegemist on kõige vähem ära märgitud üle 200 õpilasega gümnaasiumides.

Tabel 8. Gümnaasiumi õppesüsteemi tutvustamise vormid kooli keele ja suuruse lõikes (vastusevariant „jah“)

Kuidas teile gümnaasiumi õppesüsteemi tutvustati?							
Abiturientide arv gümnaasiumis		<= 50	51–100	101–150	151–200	201+	Kokku
Vajalik info oli kooli kodulehel							
Eesti	N	87	183	152	434	683	1539
	%	75%	88%	87%	90%	94%	90%
Vene	N	7	45	195	87	-	334
	%	78%	88%	72%	80%	-	76%
Õpilasi nõustati individuaalselt							
Eesti	N	22	58	25	68	85	258
	%	19%	27%	14%	15%	14%	16%
Vene	N	3	31	102	59		195
	%	27%	56%	36%	51%		42%
Tegi süsteemi endale ise selgeks							
Eesti	N	62	105	93	215	251	726
	%	55%	48%	53%	45%	36%	43%
Vene	N	6	15	114	38	-	173
	%	55%	31%	44%	32%	-	40%
Jagati flaiereid või voldikuid							
Eesti	N	17	73	35	136	152	413
	%	14%	33%	19%	29%	24%	25%
Vene	N	0	11	43	13	-	67
	%	0%	20%	15%	12%	-	15%

Kuna väikestes koolides on vähem infot üleval koolilehel, võiks eeldada, et seal koolides on kõrgem individuaalset nõustamist saanud noorte osakaal. Ometi märkis vaid 19% kuni 50-liikmelise gümnaasiumi osaga noortest ütles, et neile tutvustati süsteemi ka individuaalselt.

Koolijuhtide vaade

Sama küsimuse õpilaste teavitamise vormide kohta esitasime ka koolijuhtidele. Tabelis 9. *Õpilaste ja koolijuhtide vastuste võrdlus* selles osas, kuidas gümnaasiumi õppesüsteemi tutvustati, on näha, et koolijuhtide ja õpilaste vastused lahknevad tugevalt. Kõige enam kattuvad koolijuhtide ja õpilaste hinnangud selles osas, et info on üleval kodulehel, kuid oluline vahe on individuaalse nõustamise väite juures – kui 83% eestikeelsete koolide õppejuhtidest väidab, et on õpilasi individuaalselt nõustanud, siis õpilastest nõustub väitega vaid 16%. Venekeelsete koolide puhul on vahe pisut väiksem ehk 53 protsendipunkti. Teisalt võib see lihtsalt tähendada, et õpilased, kes ei ole individuaalset nõustamist vajanud, vastasid küsimusele eitavalt, koolijuhid aga lähtusid sellest, et individuaalse nõustamise võimalus oli õpilastel olemas, kuid nad ise ei kasutanud seda. Sellegipoolest on oluline, et õpilane oleks individuaalse nõustamise võimalusest teadlik. Samuti arvab vähem kui iga kümnes koolijuht, et õpilane oli süsteemi endale ise selgeks teinud, samas kui õpilastest vastas sellele küsimusele jaatavalt umbes 40%. Oluline on, et koolijuhid ei eeldaks, et õpilased peaksid süsteemi endale ise selgeks tegema.

Tabel 9. Õpilaste ja koolijuhtide vastuste võrdlus selles osas, kuidas gümnaasiumi õppesüsteemi tutvustati (N1= 1130 ... 2740; N2= 95 ... 126]

	eestikeelse kooli õpilane	eestikeelse kooli juht	venekeelse kooli juht	venekeelse kooli õpilane
Vajalik info oli olemas kooli kodulehel	90%	95%	95%	76%
Õpilasi nõustati individuaalselt	16%	83%	95%	42%
Pidin endale süsteemi ise selgeks tegema	43%	9%	5%	40%
Tehti spetsiaalne infotund	62%	93%	100%	82%
Jagati selleteemalisi flaierid või voldikuid	25%	47%	45%	15%

Küsisime koolijuhtidelt ka seda, kui arusaadavaks nad oma õppesüsteemi peavad (vt. Tabel 10. *Koolijuhtide hinnang sellele, kui arusaadav on õppesüsteem õpilastele*). Meeldetuletuseks olgu öeldud, et vaid 37% eesti- ja 3% venekeelsete koolide õpilastest vastasid, et saavad õppesüsteemist *täiesti aru*. Eestikeelsete koolide juhtide ja õpilaste vastused ei erine märkimisväärselt, küll aga peavad 61% venekeelsete koolide juhtidest oma kooli õppesüsteemi õpilastele *täiesti* arusaadavaks. Ükski vastaja ei valinud vastusevarianti, et õpilased *ei saa üldse* või *pigem* õppesüsteemist aru.

Tabel 10. Koolijuhtide hinnang sellele, kui arusaadav on õppesüsteem õpilastele

Kuivõrd on teie kooli õppesüsteem teie arvates õpilastele arusaadav?			
		N	%
Pigem arusaadav	eesti	58	56
Täiesti arusaadav		45	44
Kokku		103	100
Pigem arusaadav	vene	9	39
Täiesti arusaadav		14	61
Kokku		23	100

3.5. Riiklikult kirjeldatud ainekavade kasutamine

Riiklikus õppekavas on esitatud 48 valikkursuse ainekavad, millest koolil ei ole aga kohustust lähtuda (v.a usundiõpetus ja riigikaitse, mille õpe toimub vastavalt riiklikus õppekavas esitatud ainekavadele). Teisisõnu võib kool valikkursuste ainekavad ka ise koostada. Koolijuhtide seires küsisime, kui paljude valikkursuste puhul lähtutakse riiklikus õppekavas kirjeldatud ainekavadest. Kõige enam ehk pooltel juhtudest märgiti ära uurimistöö alused (121), majandusõpetus (106) ja ettevõtlusõpetus (91). Vt ka tabel 9. *Kõige enam kasutusel olevad riiklikult kirjeldatud ainekavad.*

Tabel 9. Kõige enam kasutatavad riiklikult kirjeldatud ainekavad

	%	N
Uurimistöö alused	92	121
Majandusõpetus	80	106
Riigikaitse	82	108
Ettevõtlusõpetus	69	91
Psühholoogia	66	87
Praktiline õpe välilaagris	61	81
Kõne ja väitlus	59	78
Karjääriõpetus	58	77
Globaliseeruv maailm	52	69
Inimene ja õigus	49	65

Küsisime koolijuhtidelt ka seda, millistes valdkondades nad sooviksid riiklikult kirjeldatud ainekavasid. Väljapakutud variantide hulka sattus ka mõni selline aine, mille puhul riiklikult kirjeldatud ainekava on juba olemas, näiteks diskreetne matemaatika, religioon, riigikaitse. Vajadust ainekavade riiklike kirjelduste järele tajutakse väga erinevalt – ühed leidsid, et neid ei ole vaja, ja teised olid seisukohal, et mida rohkem riiklikult kirjeldatud ainekavasid, seda parem.

Koolijuhtide vabad vastused vajaminevate riiklikult kirjeldatud ainekavade kohta olid järgmised:

- autojuhi teooria kursus, esmaabi, koka algkursus;
- disain;
- diskreetne matemaatika;
- eelmine loetelu on kummaline ja ei kata olulist osa meie kooli valikkursustest. Õppekavasid ei peaks riiklikult kirjeldama;
- eetika, esteetika, etikett, robotika, mikrokontrollerid;
- ega väga olegi, sest tark gümnaasium saab hakkama;
- ei näe vajadust, sest kooli võimalus luua ise õppekava oma valikainetele, annab võimaluse õpilaste huvidest lähtuvat paindlikku õppekava kujundada;
- ei oska lisada, pigem võib jääda koolile ja just õpetajale see autonoomsus;
- hetkel raske öelda. Võibolla võiks pakkuda mingit lõimitud õppekava;
- informaatika;
- joonestamine;
- kirjeldatud peavad olema kõik, mis on riiklikult valikus;
- koolide iseseisvus on märgatavalt parem kui unifitseerimine;
- koolil on ka oma valikained, mille oleme ise välja töötanud;
- kunstiainete valdkonna ained;
- kõne ja väitlus (eraldi ainekursusena koolides, kus eesti keel on II keelena);
- me oleme kasutanud mitmeid riiklikke valikainete õppekavasid osaliselt ja põiminud need oma õppekavas põhikursuste sisse. Mõned on kasutusel eraldi valikkursusena;
- meediaõpetus;
- religioon, riigikaitse;
- riigi poolt kirjeldamine võib olla lihtsalt huvitav lisamaterjal;
- riigikaitse spetsiifilisi kursusi;
- riiklikke valikainete õppekavasid on piisavalt, kui kool soovib valikõppeainet, siis kirjeldab õppekava ise;

- rohkem loominguvabadust koolidele;
- võõrkeelte kursused;
- õpetajad on käinud koolitustel, tunnevad oma ainet. IT-alaseid õppekavasid (programmeerimine);
- õppekavad peaksid olema kõik riiklikult kirjeldatud;
- üldised õppekavad (õpitulemused, õppeaine eesmärgid) võiksid olla kõigi valikõppeainete juurde.

GRÕK § 11 lõige 6 sätestab, et valikkursuste õpe tuleb korraldada vähemalt 12 soovija olemasolul. Koolijuhtide seirest selgus, et pisut alla poole koolidest, s.t 41% (53 kooli) avab kursuse ka juhul, kui soovijaid on alla 12 õpilase. Iga neljas kool, s.t 33 kooli lähtub seadusest ehk avab kursuse, kui huvilisi on vähemalt 12 õpilase jagu. Siiski vastas 16% (21 kooli) koolijuhtidest, et nende koolis avatakse kursus rohkem kui 14 õpilase huvi korral. Tegu on suurte linnakoolidega.

3.6. Millest lähtutakse valikainete pakkumisel ja valimisel

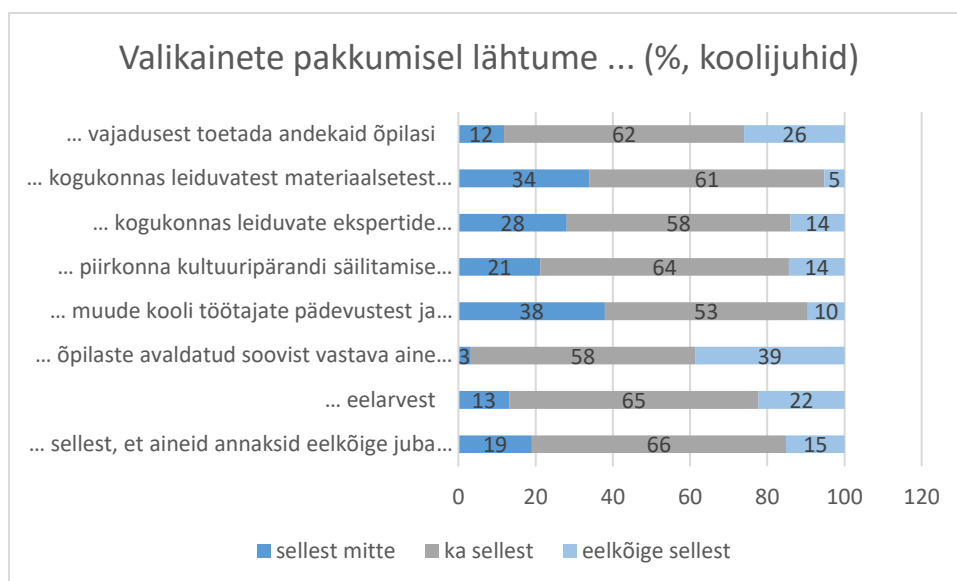
Intervjuuerija: Kas õpilased nõuavad, või õpetajad pakuvad ise välja rohkem?

Joosep: Ma arvan, et õpilasi on rohkem, meil on gümnaasiumi osa pool kooliperest. Mistõttu surve on õpilaste poolt suur.

Tõnu: Mulle tundub, et meil pole kummaltki poolt survet. Õpilased ei taha õppida ja õpetajad ei paku ka väga. On tahetud küll luua teisi kursusi – astronoomiat vms, aga siis öeldi, et õppekavasse ei sobi.

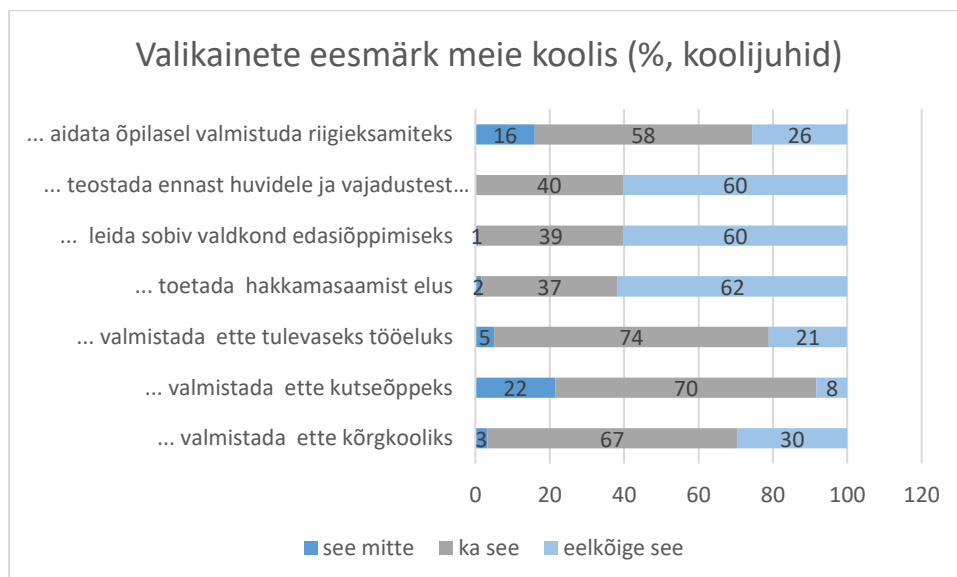
(Fookusgrupp abiturientidega)

Esitatud intervjuulõik iseloomustab hästi statistilise analüüsi tulemusi nii koolijuhi kui õpilase silmade läbi (vt. Joonis 4. *Millest lähtuvad koolijuhid valikainete pakkumisel*). Iga väite puhul valisid koolijuhid kõige enam vastusevariandi *ka sellest*, mis ühest küljest on loogiline, kuna valikainete pakkumisel mitmest argumendist lähtuda on loogiline, teisest küljest aga võib viidata asjaolule, et koolijuhtidel ei ole päris selget või ka ühtset arusaama valikainete rollist gümnaasiumis. Meeldetuletuseks olgu öeldud, et vaid pisut üle poolte koolijuhtidest leidsid, et gümnaasiumi eesmärk on luua õpilastele võimalus arendada ennast oma huvidest lähtuvalt, ja 71% leidis, et eesmärgiks on aidata teadvustada ja saavutada oma eesmäärke elus. Jooniselt 4 on näha, et kõige enam vastavad koolijuhid, et lähtuvad *eelkõige* õpilaste avaldatud soovist – nii vastas 39% koolijuhtidest. Pingereas teisel kohal on vajadus toetada andekaid õpilasi – nii vastas iga neljas koolijuht. Kui aga nende koolijuhtide vaadata osakaalu, kes valisid erinevate väidete puhul vastusevariandi *sellest mitte*, on näha, et kõige vähem lähtutakse valikainete pakkumisel teiste kooli töötajate pädevustest (38%), kogukonnas leiduvatest materiaalsest ressurssidest (34%) ja seal leiduvatest ekspertidest (28%). Tulemus viitab sellele, et valikkursuste pakkumisel on kasutamata ressursse.

Joonis 4. Millest lähtuvad koolijuhid valikainete pakkumisel (% , N=115 ... 132).

Seda, millest koolijuhid valikainete pakkumisel lähtuvad, on paslik kõrvutada nende vastustega küsimusele, mis eesmärgi nende arvates valikained õppekavas täidavad. Eespool käsitlesime koolijuhtide ja õpilaste vastused küsimusele, mis on nende arvates gümnaasiumi eesmärk. Sarnane küsimus oli ankeedis ka valikainete eesmärgi kohta nende koolis. Jooniselt 5. *Valikainete eesmärk koolis koolijuhtide arvates*, on näha, et kõige enam peetakse valikainete eesmärgiks oma koolis *aidata õpilasel teostada ennast oma huvidest ja vajadustest lähtuvalt* (60%), *aidata õpilasel leida sobiv valdkond edasiõppimiseks* (60%) ja *toetada hakkamasaamist iseseisvas elus* (62%).

Joonis 5. Valikainete eesmärk koolis koolijuhtide arvates (% , N= 119 ... 126).

Millised on seosed valikainete rollist arusaamisel ja sellel, millest lähtuvalt valikaineid pakutakse? Viisime läbi korrelatsioonanalüüsi, mille tulemused on esitatud Lisas 4. *Seosed valikainete eesmärgist arusaamise ja selle vahel, millest lähtuvalt valikaineid pakutakse*. Korrelatsioonanalüüsi tulemused valdavalt ei näita statistiliselt olulisi seoseid nende kahe küsimuse vahel. Küll aga tulid esile väga

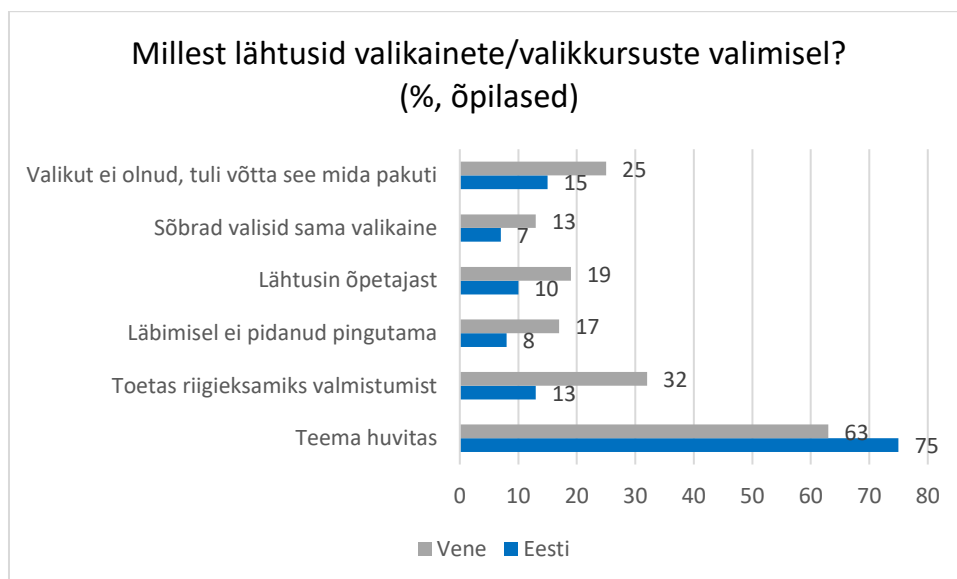
tugevad ja statistiliselt olulised seosed mõlema küsimuse sees, s.t ühes küsimuses esinevate variantide vahel.

Valikkursuste eesmärki puudutavatest väidetest oli kõige selgemalt teiste vastusevariantidega seotud variant *toetada õpilase hakkamasaamist iseseisvas elus*. Mida enam selle väitega nõustuti, seda enam nõustuti sellega, et *valikainete eesmärk on aidata õpilasel leida sobiv ja meelepärane valdkond edasiõppimiseks* ($r=564$), *aidata õpilasel teostada ennast vastavalt oma huvidele ja vajadustele* ($r=441$) ja *valmistada õpilasi ette tulevaseks tööeluks* ($r=407$). Kõigi korrelatsioonikordajate statistiline olulisus oli väiksem kui 0,001. Kõrged korrelatsioonikordajad nende tunnuste vahel näitavad, et osa koolijuhte mõistavad valikainete eesmärki õppekavas nii, nagu seda on kirjeldatud riiklikus õppekavas. Samuti oli märkimisväärne seos ($r=564$; $p=0,000$) nõustumisel väitega, et *valikkursuste eesmärk on aidata õpilasel leida sobiv ja meelepärane valdkond edasiõppimiseks*, ning nõustumisel väitega, et *eesmärk on aidata õpilasel teostada ennast vastavalt oma huvidele ja vajadustele*. Loogiliseks võib pidada ka seost riigieksamiks ja kõrgkooliks valmistumise vahel, kuna tegu on sisuliselt seotud variantidega ($r=271$; $p=0,002$). Teine seos, mida võib samuti pidada mõnevõrra ootuspäraseks, on seos kutseõppeks valmistumise ja iseseisvas elus hakkamasaamise toetamise vahel ($r=284$; $p=0,002$).

Kui vaadata vastusevariantide omavahelisi seoseid küsimuses selle kohta, milles koolijuhid valikainete pakkumisel lähtuvad, on korrelatsioonikordaja kõige suurem ($r=564$; $p=0,000$) *kogukonnas leiduvate materiaalsete ressursside ärakasutamise ja kogukonnas leiduvate ekspertide teadmiste ja oskuste ärakasutamises*. Huvitav on, et mida rohkem on vastatud, et valikainete pakkumisel lähtutakse kogukonna ressurssidest – nii materiaalsetest kui ekspertide teadmistest ja oskustest, seda rohkem lähtutakse ka vajadusest toetada andekaid õpilasi. Samuti selgus, et mida rohkem kasutatakse valikainete pakkumisel muude kooli töötajate pädevusi, seda rohkem lähtutakse ka sellest, et aineid annaks ennekoike juba koolis töötavad õpetajad. Meeldetuletuseks olgu öeldud, et kõiki koolijuhtide vastuseid analüüsid selgus, et saadaolevatest ressurssidest ei lähtu valikainete pakkumisel lausa iga kolmas koolijuht. Taas väärib tähelepanu kooli suurus (vt. Lisa 3. *Valikkursuste eesmärk kooli suuruse ja keele lõikes*). Võiks arvata, et just väikese õpilaste arvuga koolid on need, kes lähtuvad valikainete pakkumisel kohalikust ressursist, kuid tendents on pigem vastupidine. Just 201+ õpilasega eestikeelsed koolid on teiste kooligruppidega võrreldes rohkem märkinud, et nad lähtuvad enam andekate toetamisest (41% *eelkõige sellest* ja 59% *ka sellest*) ning ka kogukonnas leiduvate ekspertide teadmistest ja oskustest (23% *eelkõige sellest* ja 59% *ka sellest*). Ilmselt on suurte linnakoolide, sh sellesse gruppi kuuluvate riigigümnaasiumide jaoks kogukonna mõiste lai ning hõlmab võimalusi, mida suuremas linnas leidub rohkem. Ka need riigigümnaasiumid, mis ei asu kõige suuremates linnades, paiknevad siiski suurte linnade läheduses. Seda küsimust esitades püstitasime hüpoteesi, et kogukonna ressursse võiksid enam kasutada just väikesed koolid, kuid tulemus on vastupidine.

Õpilaste vaade

Millest aga lähtuvad valikainete valimisel õpilased? Joonisel 6. *Valikaine valimist mõjutavad tegurid eesti- ja venekeelsete koolide võrdluses* on näha, et ennekoike lähtutakse huvist valdkonna vastu. Vene- ja eestikeelsete koolide võrdluses on näha, et venekeelsete koolide õpilased on kasutanud vastusevarianti *eelkõige* rohkem kõikide variantide puhul, v.a *valiku tegemisel lähtusin huvist*. Selline tulemus on iseenesest loogiline, sest kui venekeelse kooli õpilane on nõustunud rohkem teiste väidetega, sh väitega *valikut ei olnud, tuli võtta see mida pakuti*, on igati loogiline, et ta on saanud vähem lähtuda oma huvist.

Joonis 6 . Valikaine valimist mõjutavad tegurid eesti- ja venekeelsete koolide võrdluses (%; N1= 436 ... 456; N2=1737 ... 1807).

Tabelist 10. *Valikainete valimist mõjutavad tegurid soo ja keele lõikes*, oleme eraldi välja toonud poiste ja tüdrukute vastused. Tabelist on näha, et märkimisväärsed erinevusi soo lõikes esile ei tule. Olenemata keelest on näha, et poisid lähtuvad pisut enam sellest, et valikaines peaks vähem pingutama, ja sellest, kas sõbrad valisid ka sama aine. Eestikeelsetes koolides lähtuvad tüdrukud pisut enam huvist teema vastu.

Tabel 10. Valikainete valimist mõjutavad tegurid soo ja keele lõikes (%)

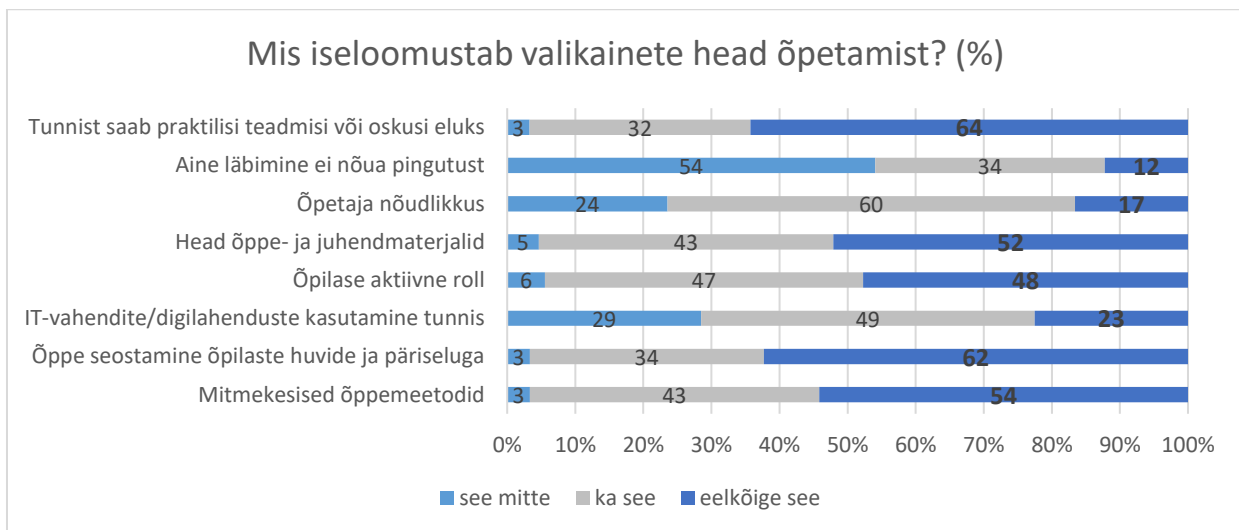
	eesti			vene		
	tüdruk	poiss	kokku	tüdruk	poiss	kokku
Teema huvitas	80%	70%	75%	62%	64%	63%
Toetas riigieksamiks valmistumist	13%	12%	13%	34%	31%	32%
Läbimisel ei pidanud pingutama	6%	11%	8%	16%	20%	17%
Lähtusin õpetajast	9%	11%	10%	18%	20%	19%
Sõbrad valisid sama valikaine	5%	9%	7%	12%	14%	13%
Valikut ei olnud, tuli võtta see, mida pakuti	15%	14%	15%	26%	23%	25%

3.7. Mis iseloomustab valikkursuste head õpetamist?

Margaret: Eelkõige iseloomustab head õpetamist õpetaja oskus anda teadmisi edasi huvitavalt. Kui see tingimus pole täidetud, on parem alternatiiv iseseisev õpe interneti abil.

(Fookusgrupp üliõpilastega)

Valikkursuste head õpetamist iseloomustab õpilaste arvates eelkõige see, et tunnist saab praktilisi teadmisi või oskusi eluks. Tähtsuset järgmine tegur on õppe seostamine õpilase huvidega või päriseluga. See tähendab, et noorte ootused ja arusaam valikainetest on igati kooskõlas õppekavas sätestatuga, milleks on toetada noore inimese kujunemist iseseisvaks, valikuid teha oskavaks ja tööturul hakkamasaavaks kodanikuks.

Joonis 7. Head õpetamist iseloomustavad tegurid õpilaste arvates (N=2214).

Seejärel tuuakse välja mitmekesised õppemeetodid ning head õppe- ja juhendmaterjalid. Avatud vastustena lisasid noored, et mitteformaalseid õppemeetodeid võiks koolis läbivalt rohkem kasutada. Noored soovivad vaheldust konventsionaalsele tunniformaadile ja valikained on koht, kus seda teha.

Vene- ja eestikeelsete koolide õpilaste arvamustes tulid esile mõned erinevused. Venekeelsetes koolides on õpilased rohkem märkinud, et head valikainete õpetamist iseloomustab IT-vahendite kasutamine. Samuti pidasid vene noored õpetamise juures tähtsamaks õpetaja nõudlikkust. Mõnevõrra vastuoluliseks võib aga pidada tulemust, et venekeelsete koolide noortest iga neljas peab hea õpetamise tunnuseks seda, kui aine ei nõua pingutust – kuni 100 õpilasega koolis oli selliseid õpilasi pea iga kolmas ning 101–200 õpilasega koolis iga neljas. Nende kahe erinevuse põhjal võib teha järelduse, et venekeelsete koolide noored on eestikeelsete koolide noortega võrreldes õppimisel rohkem orienteeritud välisele motivatsioonile.

Kooli suuruse põhjal saab välja tuua, et mida suurem on kool, seda tähtsamaks peetakse valikainete hea õpetamise juures just õppe seostamist õpilase huvid ja päris eluga.

Tabel 11. Mis iseloomustab õpilaste hinnangul *eelkõige* valikainete head õpetamist?

<i>Eelkõige</i> iseloomustab valikainete head õpetamist ...							
Suurus		<= 50	51–100	101–150	151–200	201+	Kokku
Mitmekesised õppemeetodid							
eesti	N	76	151	97	296	367	987
	%	52%	62%	52%	55%	51%	54%
vene	N	7	38	172	79	-	296
	%	54%	61%	58%	57%	-	58%
Õppe seostamine õpilaste huvide ja päriseluga							
eesti	N	76	169	117	353	465	1180
	%	51%	69%	63%	65%	64%	64%
vene	N	6	34	166	88	-	294
	%	55%	54%	56%	63%	-	57%
IT-vahendite/digilahenduste kasutamine tunnis							
eesti	N	28	69	44	94	112	347
	%	20%	29%	24%	18%	16%	20%
vene	N	2	21	97	44	-	164
	%	15%	37%	33%	32%	-	33%
Õpilase aktiivne roll							
eesti	N	72	138	93	248	341	892
	%	50%	56%	51%	46%	48%	49%
vene	N	6	26	122	67	-	221
	%	50%	44%	42%	49%	-	44%
Head õppe- ja juhendmaterjalid							
eesti	N	72	138	93	248	341	956
	%	43%	57%	55%	54%	50%	52%
vene	N	9	32	153	69	-	263
	%	75%	52%	51%	50%	-	52%
Aine läbimine ei nõua pingutust							
eesti	N	5	35	28	37	40	145
	%	4%	15%	16%	7%	6%	8%
vene	N	4	18	72	33	-	127
	%	31%	32%	25%	25%	-	26%
Õpetaja nõudlikkus							
eesti	N	11	38	18	67	74	208
	%	8%	17%	10%	13%	11%	12%
vene	N	1	19	95	40	-	155
	%	8%	32%	34%	31%	-	32%
Tunnist saab praktilisi teadmisi või oskusi eluks							
eesti	N	84	176	121	365	477	1223
	%	58%	72%	65%	67%	66%	66%
vene	N	7	29	169	87	-	292
	%	54%	48%	57%	62%	-	57%

Ka avatud vastustes tõid õpilased esile, et head õpetamist iseloomustab see, kui õpetaja on ise õpetatavast teemast huvitatud ning mõtestab ainet. Ühtlasi toodi välja, et valikkursused võiksid olla praktilised ja elulähedased – anda reaalseid, elus vajaminevaid teadmisi/oskusi. Osa noori kirjutas, et gümnaasiumi jooksul võiks olla võimalik õppida rohkem ja erinevaid keeli. Populaarsematena pakuti

prantsuse, hispaania ja vene keelt. Samuti avaldati soovi programmeerimise, IT ning arvutiõpetusega seotud ainete järele. Kolmas märksõna on loovus – õpilased avaldasid soovi rakendada ja arendada valikkursuste raames oma loomingulisust. Loovust arendavate valikainete all peeti silmas näitlemist, praktilist kunstiõpetust, puutööd, pilliõpet jms.

Kokkuvõttes võib öelda, et head valikainete õpetamist iseloomustab eelkõige õppe praktiline väärtus.

4. VALIKAINETE KVALITEET JA ÕPILASTE RAHULOLU PAKUTAVAGA

Intervjuerija: Kas kvaliteet valikainetel on parem kui (kohustuslikel) ainetel?

Joosep: Vist halvem. Esiteks seal pole hindeid, seal on arvestatud või mittearvestatud hindamine. Niisama kohalkäimise eest saab lisapunkte ja kuna valikained on tihti päeva lõpus, siis keegi väga ei viitsi käia seal. Minnakse kohale, pannakse nimi kirja ja siis minnakse ära. Tööd on ka enamasti nii, et antakse internetis, nt Moodle'i keskkonnas. Keegi paneb vastused kuhugi Facebooki juba üles. Selles suhtes hästi kerge on läbi saada ja õpetajad on ka sellise suhtumisega, et õpivad need, kes õppida tahavad.

(Fookusgrupp abiturientidega)

Õpetamise kvaliteedist rääkides ei soovi me taastoota diskursust õpilasest kui kliendist ja õpetajast kui teenusepakkujast. Mõistame kvaliteedi all kombinatsiooni meisterlikust õpetamisest, asjakohastest materjalidest ja valideeritud õpetamismeetoditest. Tahtsime teada, kui palju on koole, kes kasutavad valikkursuste õpetajatena eksperte väljastpoolt kooli ja kooli mittepedagoogidest töötajaid ning millise hinnangu annavad õppejuhid ja õpilased väljastpoolt kooli tulevatele õpetajatele.

Tabelist 12. Koolijuhtide vastused küsimusele, kui paljudel juhtudel annavad gümnaasiumis valikaineid õpetajad, kes ei tööta koolis õpetajana? on näha, et alla 50 õpilasega koolidest on 5 koolijuhti ehk 23% vastanud, et nende koolis ei õpeta valikaineid mitte ükski õpetaja väljastpoolt kooli. Meeldetuletusena olgu toodud koolijuhtide vastused küsimusele, millest nende koolis valikainete pakkumisel lähtutakse: 15% vastas et, lähtuvad valikainete pakkumisel *eelkõige sellest*, et aineid annaksid eelkõige juba koolis töötavad õpetajad, ning 66% märkis, et lähtuvad *ka sellest* põhimõttest. Vaid 19% vastas, et nad sellest põhimõttest ei lähtu (vt joonis 4). Selline tulemus viitab asjaolule, et väikestes koolides ei ole õpilastele tagatud võimalus õppida valikaineid, mis neile huvi pakuvad, kuna koolijuhid lähtuvad valikainete pakkumisel ennekõike koolis töötavate õpetajate töökoormuse tagamisest.

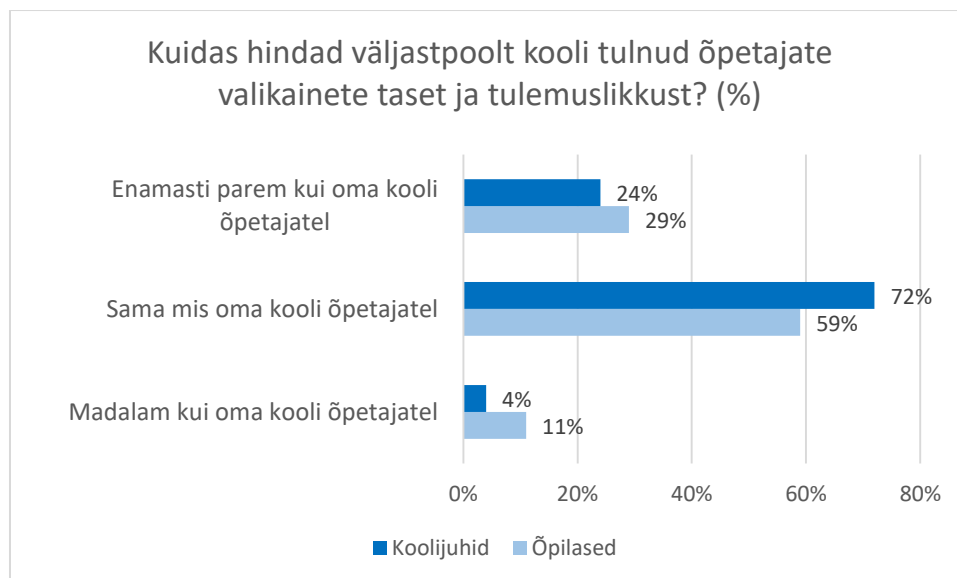
Tabel 12. Koolijuhtide vastused küsimusele, kui paljudel juhtudel annavad gümnaasiumis valikaineid õpetajad, kes ei tööta koolis õpetajana?

Õpilaste arv gümnaasiumis	<= 50		51 - 100		101-150		151 - 200		201+	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Mitte ühelgi juhul	23%	5	12%	2	18%	5	16%	3	-	-
Umbes veerand valikainetest	68%	15	88%	15	75%	21	63%	12	82%	14
Üle veerandi valikainetest	9%	2	-	-	7%	2	21%	2	18%	3

Tabelist 12 on näha, et keskmiselt annavad kahel kolmandikul juhtudest umbes veerandit valikainetest väljaspool kooli tulnud õpetajad. Suurtes alates 150 õpilasega gümnaasiumides on nii märkinud iga neljas õppejuht.

Küsisime nii koolijuhtidelt kui ka õpilastelt hinnangut valikainete õpetajatele, kes igapäevaselt koolis ei tööta. Jooniselt 8. *Õpilaste ja koolijuhtide hinnang väljastpoolt kooli tulnud valikainete õpetajatele* on näha, et mõlemas grupis hinnatakse väljast tulnud õpetajate taset valdavalt sama heaks kui koolis igapäevaselt töötavate õpetajate oma. Samas hindas pea iga kolmas õpilane (29%) väljast tulnud

õpetajate taset kõrgemaks. Igal kümnendal õpilasel on kogemus, et väljast tulnud õpetaja õpetamisoskused on kehvemad kui oma kooli õpetajatel.

Joonis 8. Õpilaste ja koolijuhtide hinnang väljastpoolt kooli tulnud valikainete õpetajatele.

Kooli suuruse ja keele lõikes hakkavad silma vastused 101–150 õpilasega gümnaasiumides, kus õpilased hindasid väljast tulnud õpetajate taset märkimisväärselt suuremal määral paremaks kui teistes suurusgruppides. Eestikeelsetes koolides hindas väljast tulnud õpetajate taset ja tulemuslikkust paremaks 51% õpilastest ja venekeelsetes koolides 30% õpilastest (vt Lisa 5. *Hinnang väljast tulnud õpetajatele kooli keele ja suuruse lõikes*).

Fookusgrupiintervjuust väljatoodud tsitaadis viitasid õpilased asjaolule, et valikkursusi ei pruugita pidada nii tähtsaks kui kohustuslikke. Ankeetküsitluse tulemused seda aga selgelt ei kinnita. Siiski nõustub 34% eestikeelsete koolide õpilastest ning 45% venekeelsete koolide õpilastest väitega, et valikained on vähem tähtsamad kui kohustuslikud ained. Eestikeelsete koolide puhul tuleb välja, et mida suurem on kool, seda rohkem nõustutakse väitega, et valikkursused on vähem tähtsamad. Venekeelsete koolide puhul sellist trendi välja ei joonistu, pigem vastupidi – mida väiksem kool, seda vähem tähtsaks valikkursusi peetakse.

Tabel 13. Õpilaste nõustumine väitega *valikained/valikkursused on vähem tähtsad kui kohustuslikud ained*

Õpilaste arv gümnaasiumis			<= 50	51–100	101–150	151–200	201+	Kokku
eesti	ei ole nõus	N	97	169	127	352	447	1192
		%	72%	70%	70%	67%	61%	66%
	olen nõus	N	37	71	55	174	280	617
		%	28%	30%	30%	33%	39%	34%
vene	ei ole nõus	N	6	24	148	88	0	266
		%	46%	44%	52%	65%	0%	55%
	olen nõus	N	7	31	135	48	0	221
		%	54%	56%	48%	35%	0%	45%

4.1. Rahuolu praeguse õppesüsteemiga

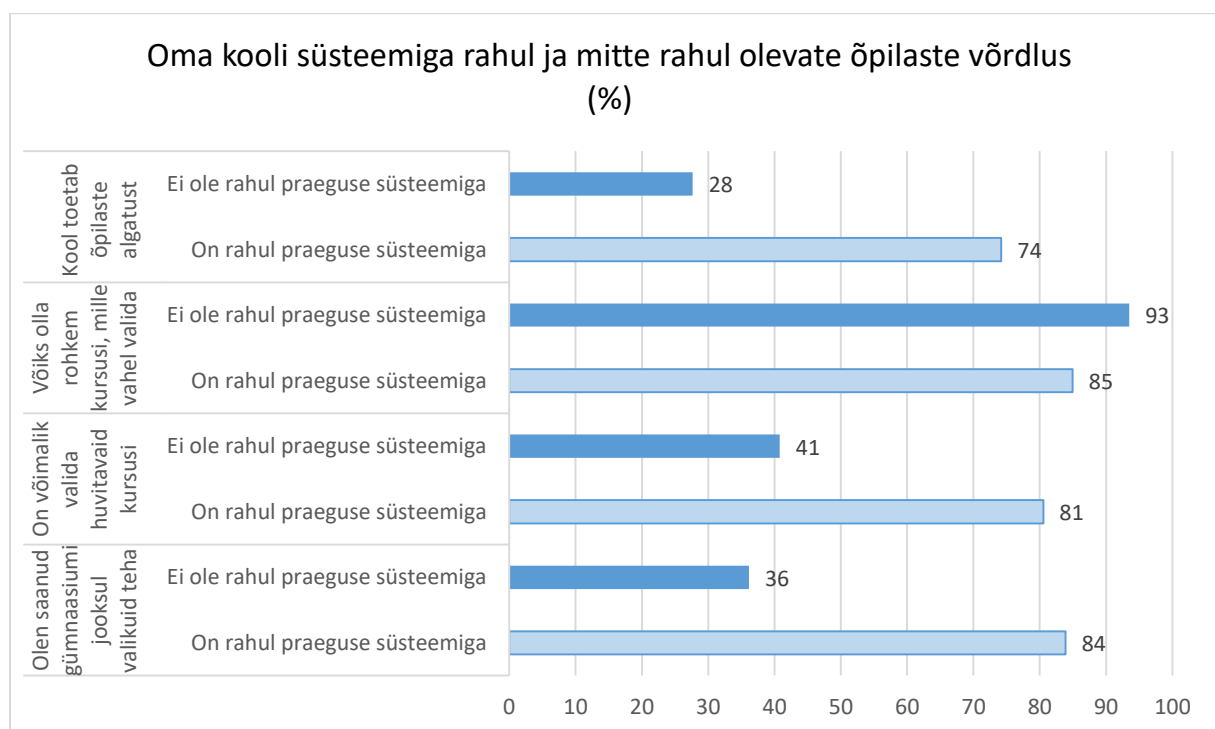
Mati: võin enda kogemusest öelda, et see, mis meil gümnaasiumis oli, see mulle meeldiski, et seal olid kõik ette pandud. Oli hästi vähe valikut, ma teadsin, et see, mis ma tean, on minu huvides.

Mäletan, et kui ma ülikooli tulin, siis esimesel semestril öeldi, et „jah registreerige ainetele“.

Ei tea, mis nüüd õppima peaks? Eks meil anti mõned kohustuslikud ained ka ja siis sul on need vabaained ja valikained, mis on nagu mingi päris mitu sada. Ja siis sa lihtsalt vaatad seda nimekirja ja sa tegelikult ei tea, mida sa õppida tahad. Siis mõtled kogu aeg, kas mul on seda ainet vaja... äkki ei lähe? Ma tahaks seda õppida, aga äkki mul läheb seda vaja? Valikut on nii palju. Nüüd kolmandal aastal saan aru, et tegelikult väga vahet pole, mis sulle meeldib.

(Fookusgrupp üliõpilastega)

Mida rohkem on õpilane saanud valida teda huvitavaid kursusi, seda kõrgemalt hindab ta oma kooli õppesüsteemi ($r=0,4$; $p<0,001$). Selgus, et 59% on rahul praeguse kooli süsteemiga, ning vahe nendega, kes praeguse koolisüsteemiga rahul ei ole, sõltub suuresti valikuvõimaluste olemasolust. Kui 81% süsteemiga rahul olijatest märkis, et on saanud valida valikkursusi, mis teda huvitavad, siis süsteemiga rahulolematutest ainult 41% vastas, et on saanud valida endale huvipakkuvaid kursusi. Jooniselt 9. Oma kooli õppesüsteemiga rahul olijate ja rahulolematute võrdlus, on näha, et praeguse süsteemi suhtes kriitilisemalt meelestatud õpilastest vaid 36% tunneb, et on saanud oma õppe kavandamisel valikuid teha, ning vaid 28% märgib, et kool toetab uute valikkursuste loomist. Kooliga rahul olijate seas on vastavad näitajad 84% ja 74%. Samas soovivad mõlema grupi esindajad samal määral, et pakutavate kursuste valik oleks mitmekesisem. Mitmekesisem valik leevendaks rahulolematust ning annaks praeguse süsteemiga rahul olijatele veelgi rohkem võimalusi oma õpinguid kujundada. Seire tulemused näitavad, et valikkursuste kvaliteet ning õpilase huvidest lähtuvate valikute ja võimaluste mitmekesisus mõjutavad väga selgelt rahuolu õppeprotsessiga.

Joonis 9. Oma kooli õppesüsteemiga rahul olijate (N=1383) ja rahulolematute (N=947) võrdlus (%).

Mis mõjutab rahulolu oma kooli õppesüsteemiga?

Kui palju mõjutab rahulolu oma kooli süsteemiga valikkursuste pakkumine ning valikute tegemise võimalus gümnaasiumis? Nendele küsimustele vastamiseks uurisime ka kirjeldavat statistikat ning viisime läbi binaarse logistilise regressioonianalüüsi.

Eeltööna tuleb mõista sõltuvate tunnuse jaotust ning seoste olemasolu uuritava ja sõltumatute tunnuste vahel. Sõltumatute tunnuste puhul tegime valiku, võttes mudelisse viis tunnust: sugu, kooli suurus, keel, õpilase valikute tegemise võimalus ning huvitavate valikainete valimise võimalus. Kuna sugu tunnuseks osutus algses mudelis statistiliselt mitteoluliseks, jätsime selle mudeli kirjeldusastme parandamiseks mudelist välja.

Oluline on märkida, et mõned hinnangud negatiivses suunas on arvuliselt väga väikesed. Näiteks valikute tegemiste tunnuse puhul vastas vaid 8% õpilastest, et *ei ole üldse nõus*. Üldse anti ainete valikute küsimustele pigem positiivseid hinnanguid – need moodustasid mõlemal juhul ligi 2/3 vastavatest hinnangutest (vt tabel 14. *Regressioonianalüüsis kasutatavad tunnused*).

Tabel 14. Regressioonianalüüsis kasutatavad tunnused

		N	%
Olen rahul praeguse süsteemiga	ei ole rahul	889	41%
	olen rahul	1281	59%
Tunnen, et olen gümnaasiumi jooksul saanud oma õpingute kujundamisel ise valikuid teha	ei ole üldse nõus	175	8%
	pigem ei ole nõus	598	28%
	pigem nõus	979	45%
	täiesti nõus	418	19%
Oli võimalik valida mind huvitavaid aineid	ei ole üldse nõus	244	11%
	pigem ei ole nõus	529	24%
	pigem nõus	939	43%
	täiesti nõus	458	21%
Keel	eesti	1705	79%
	vene	465	21%
Suurus	<=100	422	19%
	101–150	440	20%
	151–200	638	29%
	201+	670	31%
Kokku		2170	100%

Mudeli kirjeldusvõime on 37%, mis tähendab, et valitud tunnused prognoosivad 37% õpilase rahulolust praeguse süsteemiga (Nagelkerke'i Pseudo R2 = 0,372; p<0,001).

Tabel 15. Tegurid, mis prognoosivad rahulolu koolisüsteemiga kajastab erinevate tunnuste osakaalu prognoosimaks õpilaste rahulolu oma kooli süsteemiga.

Tabel 15. Tegurid, mis prognoosivad rahulolu koolisüsteemiga. Logistiline regressioonimudel, taustakategooria *olen rahul*

Olen rahul praeguse süsteemiga (a)	B	viga	Waldi statistik	df	olulisuse tõenäosus	Exp(B)	95% usaldusintervall	
							ülemine	alumine
vahe (i.k. Intercept)	3.139	.289	117.633	1	.000			
huvitavad ained	-.607	.075	66.077	1	.000	.545	.471	.631
valikuid teha	-1.072	.084	164.561	1	.000	.342	.291	.403
eesti	.959	.161	35.511	1	.000	2.610	1.904	3.579
vene	0b			0				
kuni 100	.057	.152	.138	1	.710	1.058	.785	1.426
101–150	.921	.176	27.261	1	.000	2.512	1.777	3.549
151–200	.160	.136	1.386	1	.239	1.174	.899	1.532
201+	0b			0				

a. taustakategooria on 2- need, kes on rahul süsteemiga

Negatiivne kordaja huvitavate ainete tunnuse ees tähendab seda, et iga aste kõrgemal huvitavate ainete skaalal (s.t *ei ole üldse nõus/pigem ei ole nõus/pigem nõus/täiesti nõus*), vähendab astet taustakategooria skaalal ehk rahulolematust oma kooli süsteemiga. Tõenäosus olla rahulolematu moodustab ühe võrra kõrgemal huvitavate ainete skaala positsioonil 54% samast tõenäosusest huvitavate ainete antud tasemel. Teiste sõnadega, üks positsioon kõrgemal huvitavate ainete skaalal tõstab rahulolu tõenäosuse (1 : 0,545) võrreldes antud tasemega 1,86 kordseks. Mida rohkem noor tunneb, et ta saab end huvitavaid aineid koolis valida, seda suurem on võimalus, et ta hindab ka oma koolisüsteemi kõrgemalt. Tuleb lisada, et tunnus on tõene kui teised tunnused on samal tasemel, s.t tegu on sama suure kooli õpilasega, kes õpib samas keeles ja kel on sama suured võimalused valikuid teha.

Sarnane tendents, aga veelgi tugevam seos tuleb välja teise tunnuse – *tunnen, et olen saanud kooli jooksul valikuid teha* – korral. Selgub, et mida rohkem noor nõustub, et ta on saanud ise õpingute ajal valikuid teha, tõuseb rahulolu kõrgelt hindamise tõenäosus lausa 2,9 kordseks. Seega mida rohkem noor ise teadvustab ja saab aru, et ta saab koolis valida, seda suurema tõenäosusega on ta koolisüsteemiga rahul eeldusel, et teised kategooriad jäävad samaks.

Võrreldes kõige suuremate gümnaasiumidega (koolidega, kus õpib üle 200 noore) on 101–150 õpilasega koolides keskmiselt 2,53 korda suurem tõenäosus, et õpilane ei ole oma õppesüsteemiga rahul (olulisuse nivoo >0,05), juhul kui kõik teised tunnused (keel, huvitavate ainete valikuvõimalus, tunne, et saab valida) on samad. See on huvitav, sest 101–150 õpilasega gümnaasiumide rahuloluhinnangut mõjutab ka suurus, mitte ainult asjaolu, et selles grupis on palju venekeelseid koole, mille õpilaste arvamused kattuvad. Samas oli see ainus suuruse kategooria, mis on statistiliselt olulisel määral eristatav.

Eestikeelsete koolide õpilaste tõenäosus olla oma kooli praeguse süsteemiga rahulolematu on venekeelsetega võrreldes 2,6 korda suurem. Tuletame meelde, et 69% venekeelsete koolide õpilastest nõustus *pigem* või *täiesti* väitega, et tema kooli praegune süsteem on väga hea, eestikeelsetes koolides oli see näitaja 56%. Tulemusse tuleks siiski suhtuda ettevaatusega. Nimelt on varasemad uuringud näidanud venekeelsete koolide tendentsi anda sotsiaalselt soovitavaid vastuseid. Samuti ei ole selline

tulemus kooskõlas venekeelsete koolide õpilaste teiste vastustega, mille kohaselt nõustuvad nad võrreldes eestikeelsete koolide õpilastega rohkem väitega, et ei saa oma kooli õppesüsteemist aru.

4.2. Millist kohustuslike ja valikainete osakaaluga süsteemi õpilased ja koolijuhid soovivad?

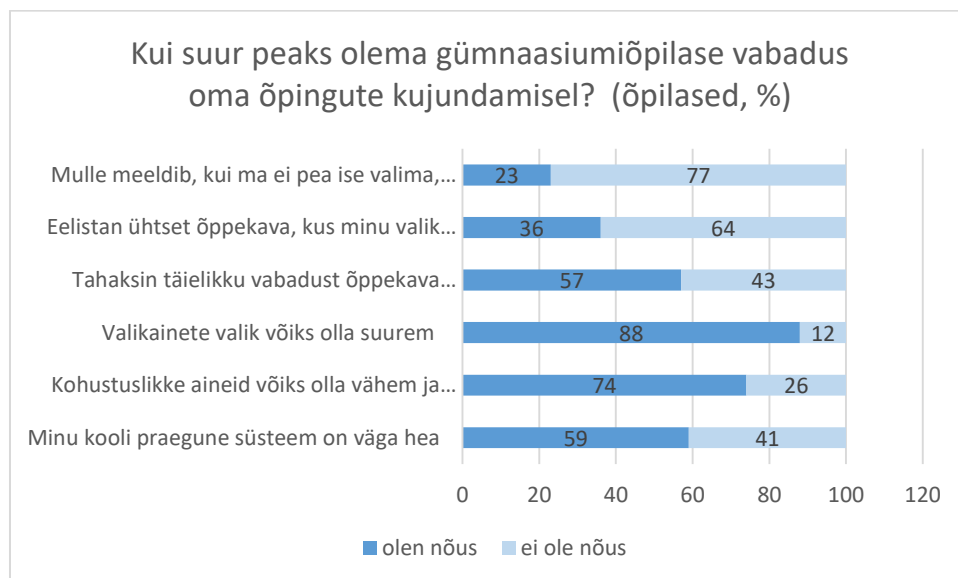
Tõnu: Ma teeks selle süsteemi näiteks rohkem paindlikuks. Mõned ained, mis praegu on programmis sees, saaks ära jätta. Kindlasti on kellelgi mõni isiklik aine, mis ei meeldi ja või ei huvita. Võiks olla ained, millega saaks neid asendada. Ehk võiks olla rohkem valikaineid gümnaasiumis. Ja lai valik, siis saaksid sealt välja noppida need huvitavad ained.

Joosep: See ikka on veits liiga utoopiline, et kõik saaks ise valida asju, muidu lõpetadki gümnaasiumi õppides mingeid mõttetu aineid. Valid ainult ained, mis sulle meeldivad ja kui on raske, jätad maha. Mis sellest siis kasu on?

Tõnu: Kohustuslikud ained on tähtsad, sest võib-olla umbes kolmandat aastat kirjanduses käies klikib ära, et ohh ma tahan kirjandust õppima minna või et mulle meeldib filosoofia. See ongi ülikooli jaoks ettevalmistus, et need, kes veel ei tea, leiaksid oma eriala.

(Fookusgrupp abiturientidega)

Jooniselt 10. Õpilaste seisukoht kohustuslike ja valikainete osakaalu suhtes, on näha, et enamik noori (88%) leiab, et valikainete valik võiks olla suurem ning kolm neljandikku nõustub väitega, et kohustuslikke aineid võiks olla vähem ja isevalitavaid kursusi rohkem. Pisut üle poolte on valmis võtma vastutuse oma valikute eest ja soovivad täielikku vabadust õppekava kokkupanemisel ja pea iga neljas ehk 23% vastas, et talle meeldib, kui ei pea ise valima, vaid kõigil on koolis ühtne õppekava. Üle poolte ehk 59% leiab, et tema kooli praegune süsteem on väga hea.

Joonis 10. Õpilaste seisukoht kohustuslike- ja valikainete osakaalu suhtes (%; N= 2124 ...2328).

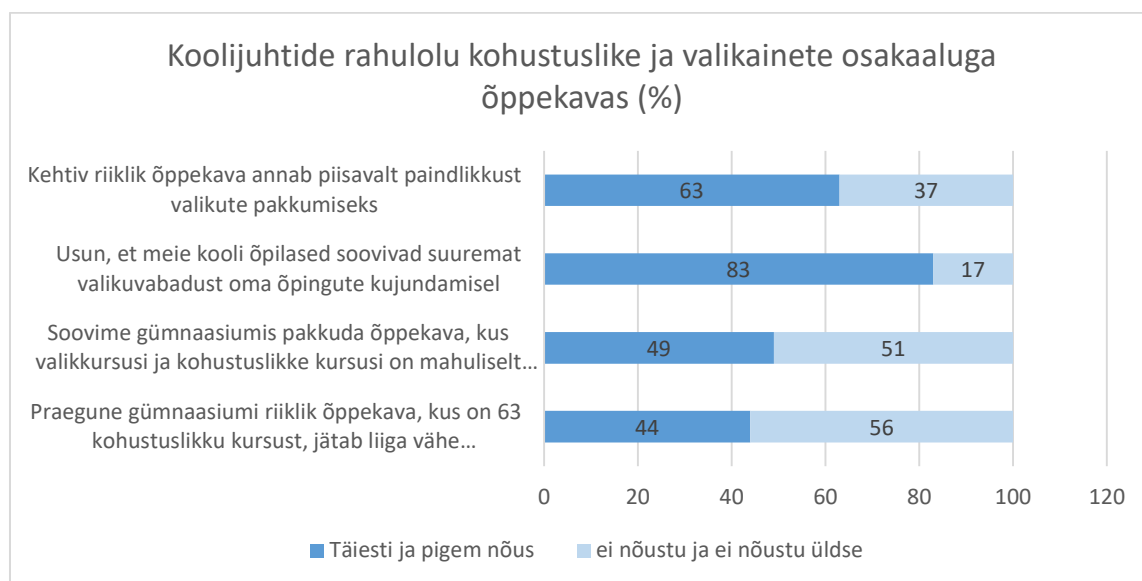
Ambivalentsus vabaduse ja raamide vahel kerkis esile ka fookusgrupi intervjuudes. Seda illustreerib ülaltoodud väljavõtte intervjuust, kus noored ühest küljest väljendavad soovi ise otsustada, kuid teisalt kardavad, et võivad nii teha valikuid, mida hiljem kahetsevad.

On veel teinegi märkimisväärne tulemus, mis puudutab õpilaste ambivalentsust kohustuslike ja valikainete suhtes. Tahtmine olla valikutes vaba ja teisest küljest ükskõiksus valikute suhtes tuleb kõige tugevamini esile gümnaasiumides, kus õpib 101–150 õpilast, aga ka teistes suurusgruppides, kus õpib vähem kui 150 õpilast. Tabelis 16. *Õpilaste seisukoht kohustuslike ja valikainete määra suhtes* on esitatud õpilaste nõustumise määrade keskmine skaalal 1 – ei ole üldse nõus kuni 4 – täiesti nõus. Seega, mida kõrgem number, seda rohkem õpilased väitega nõustuvad. 101–150 gümnaasistiga koolide õpilased nõustuvad teistega võrreldes kõige enam väitega, et kõigil võiks koolis olla ühtne õppekava ning keskmisest rohkem nõustuvad selle väitega ka sellest grupist väiksemad grupid. Teisalt nõustuvad 101–150 õpilasega suurusgrupi koolide õpilased oluliselt rohkem, et nad soovivad täielikku vabadust õppekava kokkupanemisel, ning selle suurusgrupi ja kõige väiksema grupi õpilased hindavad oma praegust õppesüsteemi kõige madalamalt. 201+ suurusgrupi õpilased omakorda nõustuvad kõige vähem väitega, et kõigil peaks olema ühtne õppekava või et kogu õppekava võiks olla individuaalselt valitav. Eelneva põhjal võib püstitada hüpoteesi, et kõige suuremate gümnaasiumide õpilased on rahul just oma kooli süsteemiga, samas kui väiksemate koolide õpilased ei ole oma õppesüsteemiga rahul ja on oma rahulolematuse tõttu kaotanud huvi ja ehk ka usu sellesse, et oma õpingute kujundamine valikute kaudu on üldse võimalik, sest valikud on niikuinii piiratud.

Tabel 16. *Õpilaste seisukoht kohustuslike ja valikainete määra suhtes*

Õpilaste arv gümnaasiumis	Keskmine	N	St.hälve
Mulle meeldib, kui ei pea ise valima, vaid kõigil on koolis ühtne õppekava			
<= 50	1,99	144	0,885
51–100	2	283	1,004
101–150	2,15	441	1,054
151–200	1,84	632	0,851
201+	1,66	677	0,777
Kokku	1,88	2178	0,915
Tahaksin täielikku vabadust õppekava kokkupanemisel (kohustuslike aineid pole, oluline on kokku saada teatud õppeainete arv)			
<= 50	2,59	148	0,933
51–100	2,8	292	1,015
101–150	3,06	443	0,946
151–200	2,74	642	1,016
201+	2,44	677	1,033
Kokku	2,71	2203	1,025
Minu kooli praegune süsteem on väga hea			
<= 50	2,54	155	0,84
51–100	2,64	300	0,852
101–150	2,55	470	0,98
151–200	2,64	658	0,886
201+	2,72	700	0,825
Kokku	2,64	2284	0,883

Lisaks õpilastele palusime kehtivat koolisüsteemi hinnata ka koolijuhtidel, kelle hinnangud olid õpilastega võrreldes mõnevõrra kõrgemad. 62% koolijuhtidest leidis, et kehtiv GRÕK tagab õpilastele piisava paindlikkuse kohustuslike ja valikainete vahel (vt joonis 11. *Kehtiva õppe süsteemiga rahulolu koolijuhtide seas*). Sarnaselt õpilastele oletas 83% koolijuhtidest, et nende koolide õpilased soovivad suuremat valikuvabadust oma õpingute kujundamisel (vt joonis 5). Kui küsisime suhtumist valikkursuste ja kohustuslike kursuste mahu võrdsustamisse, mille puhul õpilane saaks 50% mahus oma õpingud ise kujundada, jagunesid arvamused pooleks. Seega puudub koolijuhtide hulgas konsensus selles, millisel määral paindlikkust võimaldav süsteem oleks parim.

Joonis 11. Kehtiva õppe süsteemiga rahulolu koolijuhtide seas (%). N=132

5. RIIGIEKSAMITEKS ETTEVALMISTAMINE VALIKAINETE ARVELT

Kati: Minul oli see eksamiks kordamise värk ainult 12. klassis.

Intervjueerija: Mis ainetele sa said lisaaineid?

Kati: Matemaatika ja eesti keel ning vist inglise keel.

(Fookusgrupp üliõpilastega)

2016. aastal analüüsis Kadri Kallip¹ Eesti Hariduse Infosüsteemi andmeid ja otsis vastust küsimusele, kas riigieksamite ainetes (eesti keel, matemaatika ja võõrkeel) rohkem kursusi pakkuvates gümnaasiumides saavutavad õpilased riigieksamil paremaid tulemusi. Ta leidis, et GRÕKis kirjeldatud riigieksamiainetes kohustuslike kursuste arvu suurendamisega ei kaasnenud riigieksamite keskmiste eksamitulemuste paranemist. Küll aga leidis ta, et paljud gümnaasiumid õpetasid riigieksamitega seotud kohustuslikke kursusi oluliselt suuremas mahus ning pakkusid seetõttu õpilastele vähem valikkursusi. Kallip tõstatas küsimuse, kas olukorras, kus valikainete arvelt õpetatakse endiselt kohustuslikke aineid, täidavad need üldse oma eesmärgi õppekavas.

Kallip leidis, et ainult 16% koolidest pakub inglise keelt mahus, mida GRÕK näeb ette kohustuslikuna. Selle asemel õpetatakse inglise keele kursusi 5st kuni 17ne kursuseni. Ka kitsast matemaatikat õpetati GRÕKis ettenähtust peaaegu kaks korda enam. Kallip võrdles valikainete arvelt matemaatikat ja inglise keelt andvate koolide õpilaste riigieksamitulemusi ja leidis, et inglise keele riigieksami kõrgeim keskmine tulemus saavutati gümnaasiumides, kus inglise keelt pakuti 5–8 kursust. Samuti leidis ta, et kooli keskmine tulemus ei paranenud, kui kool pakkus rohkem kitsa matemaatika kursusi. Sarnase tendentsi tuvastas ta ka eesti keele eksami puhul. Autori järeldus oli, et kohustuslike kursuste arvu suurendamisega riigieksamiainetes ei kaasne tingimata riigieksami keskmise tulemuse paranemist.

Küsisime koolijuhtidelt riigieksamiks valmistavate valikainete õpetamise kohta. Koolijuhtidest vastas 92%, et valikainete seas pakutakse aineid, mis toetavad riigieksamiks valmistumist. Seega ei ole olukorras, kus valikaineid nähakse võimalusena riigieksamiteks paremini valmistuda, koolijuhtide meelest midagi varjata.

Kõige rohkem, s.t 73% koolijuhtidest märkis matemaatika riigieksamiks ettevalmistavate valikainete pakkumist. Pingereas järgmisena nimetati inglise keele eksamiks valmistumist (71%). Eesti keele eksamiks valmistutakse vähem – 67% märkis, et nende koolis pakutakse valikainete arvelt eesti keele riigieksamiks valmistumist toetavaid aineid. Uurimistöö tegemist toetavaid aineid märkis 73% koolijuhtidest, kuigi tegu ei ole riigieksamiga.

¹ Kallip Kadri (2016) Valikkursuste pakkumisest gümnaasiumides. Teoses Ülevaade haridussüsteemi välishindamisest 2015/2016. õppeaastal, toim. Voolaid. H. Haridus- ja Teadusministeerium, välishindamisosakond. Lk 112–122

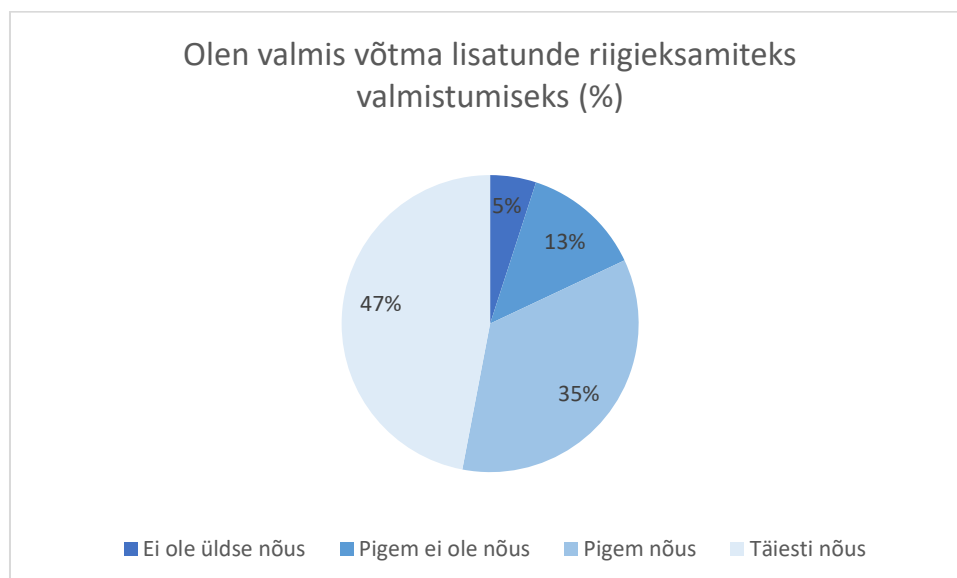
Õpilaste vaade

Eelnevalt oli juttu, et õpilased ei pruugi täpselt teada, millised õpetatavatest ainetest on kohustuslikud ja millised valikained. Seetõttu võis eeldada, et ei osata vastata ka küsimusele sellest, kas riigieksamiks ettevalmistavad ained tulevad valikainete arvelt. Ometi soovisime saada veidigi teavet selle kohta, kuidas riigieksamiteks valmistumine ja valikainete pakkumine omavahel seostuvad.

Meie esimesele küsimusele *kas valikainete seas pakutakse ka riigieksamiteks ettevalmistavaid kursusi*, vastas jaatavalt 38% õpilastest. Iga viies ehk 22% vastas, et valikkursuste seas ei ole riigieksamiks ettevalmistavaid aineid ning ülejäänud 40% ei osanud küsimusele vastata. Võttes aluseks teadmise, et õpilastele ei ole õppesüsteemi piisavalt selgitatud ning tõenäoliselt ei tea nad ka midagi riiklikust õppekavast, on igati loogiline, et õppides näiteks ainet *Inglismaa ajalugu*, ei tea õpilane, kas aine taotlus on toetada riigieksamiks valmistumist või mitte.

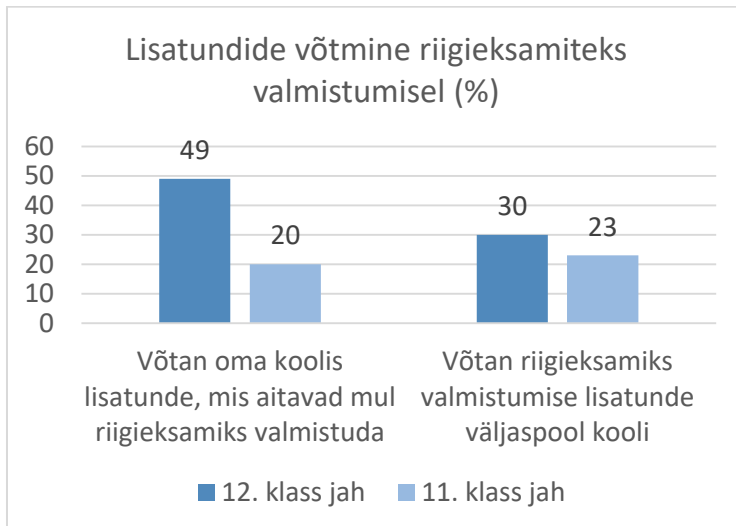
Teine küsimus *millistes ainetes teie gümnaasiumis riigieksamiks valmistumist toetavaid aineid pakutakse?* oli sama mis koolijuhtidel. Sarnaselt koolijuhtidega vastasid ka õpilased, et kõige rohkem (73%) pakutakse matemaatika riigieksamiks valmistumist toetavaid aineid. Pingereas järgmisena nimetati samuti sarnaselt koolijuhtidega uurimistöö tegemist (47%) ning inglise keele eksamiks valmistumist toetavaid aineid (55%). Eesti keele eksamiks ettevalmistamist märkis 57% õpilastest. Koolijuhtide ja õpilaste vastuseid võrreldes on sama nn pingerida, mis algas matemaatikaga ja lõppes eesti keelega, kuid erinevused tulid esile nõustumise määras – koolijuhtide seas oli enam neid, kes tunnistas riigieksamiteks valmistumist valikainete arvel (v.a. matemaatika eksam, mille puhul nõustujate osakaal mõlemas grupis oli 73%). Märkimist väärib ehk see, et uurimistöö ja eesti keele ning inglise keele puhul erinesid koolijuhtide ja õpilaste vastused u. kakskümmend protsendipunkti, mis osutab veelkord, et osa õpilasi ei tea millised koolis õpitud õppeainetest on kohustuslikud ja millised valikulised.

Küsisime õpilastelt ka seda, kuivõrd nad on huvitatud võtma lisatunde, mis aitaksid neil riigieksamiks valmistuda. Tulemused on esitatud joonisel 12. *Õpilaste valmisolek võtta lisatunde riigieksamiks valmistumiseks*. Jooniselt on näha, et pea pooled õpilastest (47%) nõustuvad väitega täiesti ning pea iga kolmas on pigem nõus.

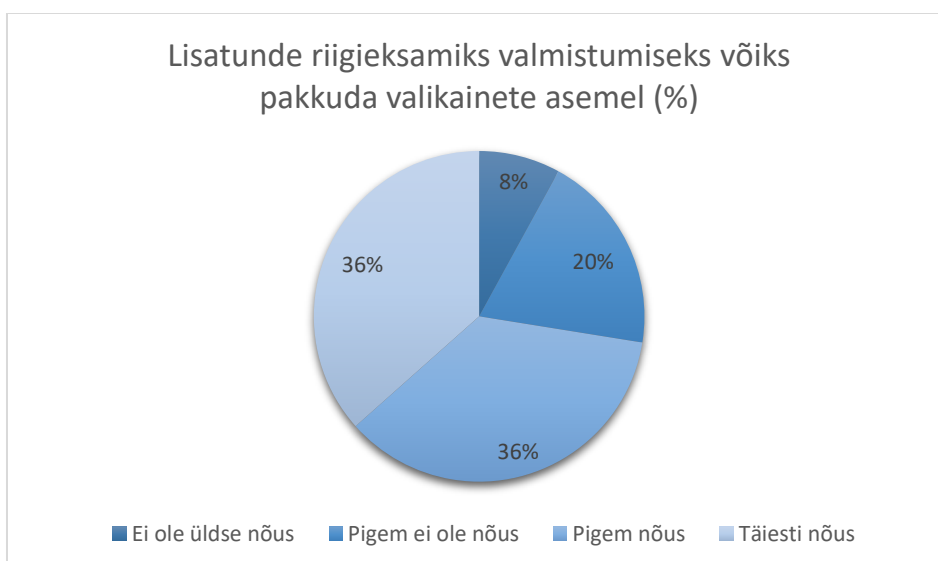
Joonis 12. Õpilaste valmisolek võtta lisatunde riigieksamiks valmistumiseks (%; N=2404).

Riigieksamid on abiturientide jaoks selge prioriteet – võrreldes 11. klassi õpilastega võtavad nad enam lisatunde, mis toetavad nende valmistumist riigieksamiteks (vt. Joonis 14. *Riigieksamiteks lisatundide võtmine*). Suisa pooled ehk 49% abiturientidest märkisid, et võtavad oma koolis lisatunde, mis aitavad neil riigieksamiteks valmistuda. Ka väljaspool kooli lisatundide võtjate osakaal oli märkimisväärselt kõrge – 30%.

Joonis 14. Riigieksamiteks lisatundide võtmine (N1=2426; N2=2418).

Joonisel 13. *Õpilaste nõustumine sellega, et riigieksamiks valmistuda aitavaid tunde võiks pakkuda valikainete asemel* on näha, et 72% noortest on täiesti või pigem nõus võtma lisatunde just valikainete arvelt. Ühes intervjuus selgitas koolijuht, et ta ei näe selles midagi halba, kui riigieksamiks valmistutakse valikainete arvelt. On loogiline, et noor, kes on orienteeritud kõrgkoolile, riigieksamiteks rohkem valmistub ja miks ei võiks ta seda teha valikainete arvelt. “Milleks koormata last veel lisaks mingite ainetega?” küsis koolijuht.

Joonis 13. Õpilaste nõustumine sellega, et riigieksamiks valmistuda aitavaid tunde võiks pakkuda valikainete asemel (N=2247).

Küsisime lisatundide võtmist puudutavaid küsimusi, kuna näeme ohtu, et nn nõudluse olemasolul võib riigieksamiteks valmistumine valikainete arvelt veelgi enam süveneda, mis omakorda tekitab küsimuse valikainete otstarbest. On ju valikainete õppekavasse lisamise eesmärk suurendada õpilase teadlikkust võimalikest valdkondadest, millega siduda oma tulevast haridus- ja eluteed.

Siinkohal on veelkord paslik meelde tuletada Kallipi (ibid) analüüsi üht olulisimat tulemust, et riigieksamianetes kohustuslike kursuste arvu suurendamisega ei kaasne teatud tunnimahust alates enam riigieksami keskmise tulemuse paranemist. Kui koolid suurendaksid riigieksamiteks valmistumist valikainete arvelt veelgi, tekiks küsimus, kui kaugele sellega on võimalik minna? Kujutame ette olukorda, kus enamik valikaineid toetab riigieksamiteks valmistumist ja seda teed lähevad kõik gümnaasiumid. Selle tulemusena tuleks muuta riigieksamite raskusastet, et see võimaldaks õpilasi pingereas paremini eristada. Olukorras, kus eksameid sooritavad järjest tugevama ettevalmistusega õpilased, s.t järjest enam õpilasi saab maksimumilähedasi tulemusi, on vaja luua järjest keerulisemaid eksamiformaate. Selline võidujooks aga ei ole kasulik kellelegi, sest riigieksamiks valmistumise hulluses jääb tahaplaanile olulisim – mis on valdkond, millega noor tahab oma tuleviku siduda? Õpilasel puudub sel juhul valik ja ta ei saa lähtuda mitte oma huvidest ja vajadustest, vaid riigieksami võimalikult heast sooritamisest.

Ülikooli sisseastumise tõenäosus küll kasvab, aga kas valitud eriala vastab ka noore tegelikule kutsumusele? Teisest küljest, kas õpilane, kelle eesmärk on saada sisse enda poolt soovitud erialale kõrgkoolis, ning teeb valiku sisseastumise tõenäosust tõstva õppeaine kasuks (s.t riigieksamiks valmistumist toetava valikaine kasuks), ei lähtugi enda huvist? On ju hea, kui noor, kes juba teab, millise erialaga ta oma tulevikku siduda soovib, saab sellele erialale kõrgkoolis ka sisse ning leiab pärast õpingute lõppu sobiva töökoha, kus oma huvisid ja potentsiaali realiseerida. Valikainete arvelt riigieksamiks valmistumine võib olla osaliselt põhjendatud, kuid seda vaid eeldusel, et õpilane juba teab, millised saavad olema tema edasiõppimis- või karjääriplaanid. Selline eeldus aga ei kehti kõikide õpilaste puhul ning ei ole samuti kooskõlas elukestva õppe perspektiiviga, mille järgi oluline on ka paindlikkus tööturul (sh valmisolek vahetada eriala või tegevusvaldkonda). Seega, on oluline, et valikuvõimalused – ka valikud, mis võivad kokkuvõttes osutada õpilasele sobimatuks, aitaksid haridusteel ja elukutset valida ka neil õpilastel, kes veel ei tea, mida pärast keskhariduse omandamist edasi teha.

Teine aspekt riigieksamiteks treenimisel puudutab laiemat küsimust sellest, kas eksamid kolmes aines, mida kõrgkoolid valdavalt oma sisseastumiseksamitel arvestavad – inglise keel, eesti keel/kirjand ning matemaatika, peaksid üldse olema määrava tähtsusega õpilase edaspidisel haridusteel. Määrava rolli andmine nendele kolmeleksamile võtab õpilaselt võimaluse proovida erinevaid valdkondi, mida valikained peaksid pakkuma, kuna põhifookus ja ressurss läheb eksamiteks valmistumisele. Gümnasistid võiksid proovida kätt erinevates valdkondades, mida valikainete näol pakutakse.

Kolmas küsimus puudutab soovitud erialadele sisseastumist. Nimelt teevad noored tihti panuse ühiskonnas hetkel populaarsete erialade kasuks, mis aga ei pruugi vastata nende tegelikele huvidele. Olukorras, kus nad ei ole saanud teha tutvust erinevate valdkondadega, ei ole neil olnud võimalust enne soovitud erialale sisseastumist või ka väljajäämist veenduda kuivõrd vastav valdkond neile tegelikult huvi pakub ja sobib.

6. HUVIHARIDUSES SAADUD PÄDEVUSTE ARVESTAMINE GÜMNAASIUMIS

Kohustuslike ja valikainete suhte osas ei ole ei koolijuhtide ega õpilaste seas konsensust. Õpetajatelt kuuleb tihti, kuidas riiklikud ainekavad on üle koormatud ja rahvusvahelised võrdlusuuringud osutavad Eesti laste vähestele koolirõõmule. Üheks võimaluseks ülekoormatust vähendada on ühendada formaalharidus ja huviharidus selliselt, et need üksteist ei dubleeriks.

Paljud koolid on avanud kooli juures huviringe, mida arvestatakse valikainetena. Näitena võib tuua näiteringi, koorilaulu jms. Huvihariduse arvestamine valikkursustena võiks olla hea viis, kuidas tagada valikkursuste parim kvaliteet ning samal ajal vähendada õpilase töökoormust.

Seni ei ole Eestis huvitegevust ametlikult defineeritud. Sisuliselt on huvitegevus noore mitmekülgseks arenguks võimaluste loomine süsteemse, juhendatud mitteformaalse õppimise kaudu. Tähenduselt on see sama mis noorsootöö ning samasisuline on ka huvihariduse mõiste². Kontseptsioonis kasutusel olev huvitegevuse mõiste hõlmab nii huviharidust kui ka huvitegevust. Kõige olulisem koolijuhtidelt ja õpilastelt, kuivõrd nende koolis on huviharidus ühendatud formaalharidusega – kuivõrd arvestatakse väljaspool kooli omandatud pädevusi õppe osana.

Õpilaste vaade

Keskmiselt ainult 16% noortest märkis, et neil on tulnud ette, et kool on arvestanud mujal (nt huvikoolis, keeltekoolis) omandatud teadmisi ja oskusi gümnaasiumiõpingute osana. Kokku märkisid 81 kooli õpilased (70% vastanud koolidest), et nende koolis on tulnud ette olukordi, kus koolivälist tegevust arvestatakse õppetöö osana.

Teiste seast on põhjust esile tõsta kuut kooli (vt. tabel 17. *Koolid, kus huviharidust arvestatakse formaalhariduse osana kõige enam*), kus rohkem kui kümme õpilast märkisid, et neil on kogemus, et huviharidust on arvestatud õpingute osana.

Tabel 17. Huviharidust formaalhariduse osana kõige enam arvestavad koolid*

	N	%
Tallinna Õismäe Vene Lütseum	18	50%
Türi Ühisgümnaasium	27	47%
Jõgevamaa Gümnaasium	19	46%
Tartu Jaan Poska Gümnaasium	12	43%
Viljandi Gümnaasium	17	35%
Hugo Treffneri Gümnaasium	16	14%

* Kõige rohkem märkisid, et neil on tulnud ette, et kool on arvestanud mujal omandatud teadmisi ja oskusi gümnaasiumiõpingute osana? jaatavalt vastanud õpilaste osakaal

Palusime neil, kes märkisid, et nende koolis on huviharidust arvestatud, täpsustada ka formaati. Selgus, et kõige rohkem on koolis arvestatud muusikakoolist saadud pädevusi. Kui noor käib muusikakoolis või on selle lõpetanud, arvestatakse seal omandatud pädevusi valikkursustena. Sama kehtib kooli kooris laulmise või pillimängu õppimise puhul. Pingereas teine oli trennide arvestamine kehalise kasvatusena.

² <http://opleht.ee/33579-huvitegevus-peab-muutuma-senisest-kattesaadavamaks/>

tundidena ja seda kas ühe hindena tunnis või eraldi valikkursusena. Lisaks on boonused välja mõeldud neile, kes käivad kooli esindamas erinevatel võistlustel. Veel nimetati huviringe, nagu kunstikool või tantsukool, mida arvestatakse valikainena.

Lisaks eespool nimetatutele, milleks valdavalt on riiklikult registreeritud huvikoolides pakutav või koolisisesed huviringid, on valikkursustena arvestatud keeleoskuse omandamist nt keeltekooli või IELTSi-testi tulemuste esitamisel. Välja toodi ka väljaspool kooli läbitud täienduskoolituskursusi, näiteks ametikooli lisakursused, erinevate ülikoolide teaduskoolid või e-kursused.

Seega võib öelda, et gümnaasiumid näitavad üles paindlikkust, mis annab noorele võimaluse ja aja tegeleda veel enam just nende tegemistega, mis talle meeldivad. Siiani kasutatavad mitteformaalsete õpingute arvestamise süsteemid on kaootilised, kuid olemas on esimesed kogemused, mis võiksid olla väärtuslikuks sisendiks ühise süsteemi loomisele. Ühtne süsteem säästaks koole vaevast personaalsete lahenduste leidmisel. Alustada saaks kõige lihtsamast ehk riiklikult registreeritud huvikoolide õppekavade ja üldhariduse õppekavade ühisosa kaardistamisest ja seejärel õppe arvestamise süsteemi loomisest. Kui alustada pädevuste kirjeldamisest mõlemal poolel – nii formaal- kui huvihariduses, annab see võimaluse kattuvuste väljaselgitamiseks.

Koolijuhtide vaade

Huvihariduse arvestamise kohta küsisime ka koolijuhtidelt (vt joonis 17. *Huvihariduses saadud pädevuste arvestamine valikkursustena*). Palusime koolijuhtidel vastata küsimustele 2016. aasta seisuga. Selgus, et kõige enam arvestatakse valikkursustena kooli enda huviringe. Sellist võimalust märkis pea pool koolijuhtidest (47%). Pingereas teisena on riiklikult registreeritud huvikoolid, kus omandatud pädevusi arvestab õppekava osana 37% koolidest. Kui väljaspool kooli omandatud pädevusi arvestatakse õppekava osana, siis pisut rohkem valikainetena, kuid peaaegu sama palju ka kohustuslike ainetena.

Joonis 17. Huvihariduses saadud pädevuste arvestamine valikkursustena (%; N= 118).

Nagu näha, on paljud koolijuhid on vastusevariandiks valinud *osalise* arvestamise, mis võib tähendada, et kogu kursust ei asendata, kuid arvestus tehakse õppeaine sees, nt hindena teiste hinnete seas. Teine võimalus on, et *osaline* arvestamine tähendab, et rakendatakse personaalset lähenemist, mis tuli esile ka õpilaste vastustest.

Praegustele andmetele toetudes ei saa välja tuua, kumb variant on tõenäolisem, kuid kindlasti saab öelda, et umbes 40% koolidest ei arvesta huvihariduses saadud teadmisi valikainetena. Teisisõnu on palju koole, kus sellise süsteemi rakendamisel saaks hoida kokku nii õpetajate kui ka õpilaste aega ja energiat.

Vaatasime, kas erinevused tulevad esile ka kooli keele või suuruse lõikes (Tabel 18. *Huvihariduses omandatud teadmiste arvestamine gümnaasiumihariduses kooli suuruse ja keele lõikes*). Eestikeelsetest koolidest arvestatakse kooli poolt korraldatavates huviringides (nt koorilaul, rahvatants, kooli meeskond võistlusspordis jms) osalemist õppetöö osana ennekõike suurtes koolides – mida suurem kool, seda rohkem. Ilmselt tuleneb vahe sellest, et suurtel koolidel on tänu suuremale õpetajate arvule võimalik pakkuda ka rohkem kooli huviringe. Teiste mitteformaalse õppe vormide (huvikool vm) arvestamise puhul märkimisväärsed kooli suurusest sõltuvaid erinevusi ei esinenud.

Venekeelsetes koolides arvestatakse pigem väljaspool kooli asuvates huvikoolides omandatud ja seda sõltumata sellest, kas huvikool on riiklikult registreeritud või mitte. Ühtlasi ei tehta enamasti vahet, kas huviharidust arvestatakse kohustuslike või valikainetena – nii vastas 55% koolijuhtidest. Eestikeelsetes koolides arvestatakse huviringides saadud teadmisi pigem valikkursuste kui kohustuslike kursustena.

Uurisime ka seda, milliseid koolivälistes tegevustes omandatud pädevusi juba arvestatakse formaalõppe osana ja kui seda ei tehta, siis milline on valmisolek seda teha. Pidasime silmas pädevusi, mis on omandatud väljaspool huvikoole, näiteks vabatahtlik töö, osalemine ettevõtluses, mujal omandatud keeleoskus, vahetusõpilaseks olemine ja e-kursused (vt. tabel 19. *Koolijuhtide valmisolek koolivälises tegevuses omandatud pädevuste arvestamiseks õppekava osana*). Tabelist on näha, et juba arvestatakse mujal omandatud keeleoskust ja kõige vähem arvestatakse vabatahtlikku tööd. Kõige kõrgem valmisolek on arvestada internetikoolitustega, millega 68% veel pole arvestanud, kuid on valmis seda tegema, ja kõige madalam valmisolek on arvestada õppekava osana vabatahtlikku tööd, mille puhul iga kolmas koolijuht ehk 34% vastas, et ei arvesta sellega, ega valinud ka varianti, mille kohaselt oleks valmis vabatahtlikku tööd arvestama.

Tabel 18. Huvihariduses omandatud teadmiste arvestamine gümnaasiumihariduses kooli suuruse ja keele lõikes (vastasid koolijuhid)

Huvihariduse arvestamine kohustuslike ja valikainetena (koolijuhid)								
Õpilaste arv gümnaasiumis			<= 50	51–100	101–150	151–200	201+	Kokku
Arvestame huvihariduses omandatud teadmisi ja oskusi ainult valikainete läbimisel								
eesti	osaliselt	N	11	6	4	6	4	31
		%	46%	32%	25%	38%	21%	33%
	jah	N	1	8	5	8	9	31
		%	4%	42%	31%	50%	47%	33%
vene	osaliselt	N	0	1	3	0	-	4
		%	0%	50%	21%	0%	-	20%
	jah	N	1	1	5	0	-	7
		%	50%	50%	36%	0%	-	35%
Arvestame huvihariduses omandatud teadmisi ja oskusi nii kohustuslike kui valikainete läbimisel								
eesti	osaliselt	N	4	3	2	7	8	24
		%	18%	16%	14%	47%	38%	26%
	jah	N	6	4	5	2	6	23
		%	27%	21%	36%	13%	29%	25%
vene	osaliselt	N	1	1	4	1	-	7
		%	50%	33%	29%	33%	-	32%
	jah	N	1	2	7	2	-	12
		%	50%	67%	50%	67%	-	55%
Arvestame ainult huvikooli seaduse alusel registreeritud huviharidust (nt muusikakool, spordikool, kunstikool)								
eesti	osaliselt	N	7	3	3	1	5	19
		%	37%	16%	21%	7%	23%	22%
	jah	N	5	8	5	6	5	29
		%	26%	42%	36%	43%	23%	33%
vene	osaliselt	N	1	1	3	0	-	5
		%	50%	33%	20%	0%	-	22%
	jah	N	1	1	9	2	-	13
		%	50%	33%	60%	67%	-	57%
Arvestame valikainena kooli poolt korraldatavates huviringides (nt koorilaul, rahvatants, kooli meeskond võistlusspordis jms) osalemist								
eesti	osaliselt	N	5	1	2	1	2	11
		%	24%	6%	13%	6%	9%	12%
	jah	N	7	7	7	12	17	50
		%	33%	39%	44%	75%	77%	54%
vene	osaliselt	N	1	0	3	1	-	5
		%	50%	0%	20%	33%	-	23%
	jah	N	0	1	4	0	-	5
		%	0%	50%	27%	0%	-	23%

Kõige suurem on koolijuhtide valmisolek arvestada *Coursera* kursusi ja ilmselt on see ka kõige hõlpsam, kuna seda tüüpi kursustel on reeglina nimetatud ka õpiväljundid. On alust arvata, et õpilaste nimetatud kursusi, mida pakuvad ülikoolid, on arvestatud just seetõttu, et ülikoolide kursustel on kirjas õpiväljundid ja selge hindamissüsteem, mida on võimalik võrrelda koolis pakutavate ainetega. Koolijuhtide valmisolekut arvestada koolivälises tegevuses omandatud kursusi õppekava osana ei tohiks alahinnata ning neile on oluline pakkuda tuge õpiväljundite ühtlustamisel, et tagada õppe osana arvestavate kursuste usaldusväärsus.

Tabel 19. Koolijuhtide valmisolek arvestada koolivälises tegevuses omandatud pädevusi õppekava osana

Milliseid gümnaasiumiõpilase koolivälises tegevuses omandatud pädevusi olete valmis arvestama või juba arvestate oma kooli õppekava osana (mh võrdsustamine valikkursustega)?										
	Vabatahtlik töö		Ettevõtluses osalemine		Mujal omandatud keeleõpe		Vahetus-aasta teises riigis		Interneti-koolitused (Coursera)	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei arvesta	39	34%	18	15%	9	7%	18	15%	18	16%
Pole arvestanud, aga oleme valmis arvestama	64	56%	71	59%	63	52%	66	55%	77	68%
Oleme arvestanud	12	10%	31	26%	50	41%	35	29%	19	17%

Kuidas korraldada huvi- ja formaalhariduse lõimimist ja luua toimiv koostöövõrgustik? Kuna riiklikult registreeritud huvikoolide võrk ei kata Eestit regionaalselt ega valdkondlikult ühtlaselt, võiks 2017. aastal rakenduv uus toetussüsteem laiendada just huviharidust saavate noorte ringi. Nii tagatakse kõigile lastele ja noortele võrdne ligipääs sobivale tegevusele. Jõhvi Gümnaasium on hea näide sellest, kuidas õppekavas³ on sätestatud, et huvihariduslikku tegevust arvestatakse alternatiivina õppetööle õppeaine ja/või uurimustööna. Tingimuseks on, et õpilane osaleks huviringis vähemalt kolm tundi nädalas, õpilast juhendaks ja abistaks õpetaja või õppenõustaja ning tegevus/tulemused oleks esitatud kirjaliku aruande või referaadina. Igal koolil on võimalik läbi mõelda süsteem, mille alusel huviharidust valikainetena arvestada, et tagada noorele väiksem õppekoormus ja võimaldada tal tegeleda teda huvitavate tegevustega ka siis, kui kool selleletemalisi valikkursusi ei paku.

³ http://johvi.edu.ee/images/Oppekava/Oppekava_yldosa.pdf

7. LONGITUDINAALNE VAADE ÕPILASTE TÖÖVÄÄRTUSTE MUUTUMISELE

Lisasime seiresse bloki küsimustega, mis võimaldavad kaardistada õpilaste tööväärtusi, kuna nägime võimalust küsida suurelt valimilt õpilastelt midagi, mida on küsitud põlvkondade jooksul. Võtsime uuringust „Teed ja rajad“⁴ tööväärtusi puudutava küsimustebloki ja lisasime selle seire küsimustikule. Seeläbi on meil võimalus võrrelda läbi aastate seda, kuidas keskkooliõpilased on vastanud küsimustele, mis puudutavad nende arusaamu ja hoiakuid töö kohta.

Tööväärtused on uskumused, mis peaksid soovitud ametikohal töötades täituma ning seeläbi suurendama tööst naudingut saamist (Brown, 2002:49). Schwartz (1999) rõhutab oma määratluses, et tööväärtused ei ole midagi eraldiseisvat, vaid on üldiste väärtuste interpretatsioon töökeskkonnas. Seega on inimese üldised väärtused ja tööväärtused omavahel tihedalt seotud. Valikainete kontekstis on see oluline, sest noore ootused tööle võiksid peegelduda ka tema tegemistes koolis.

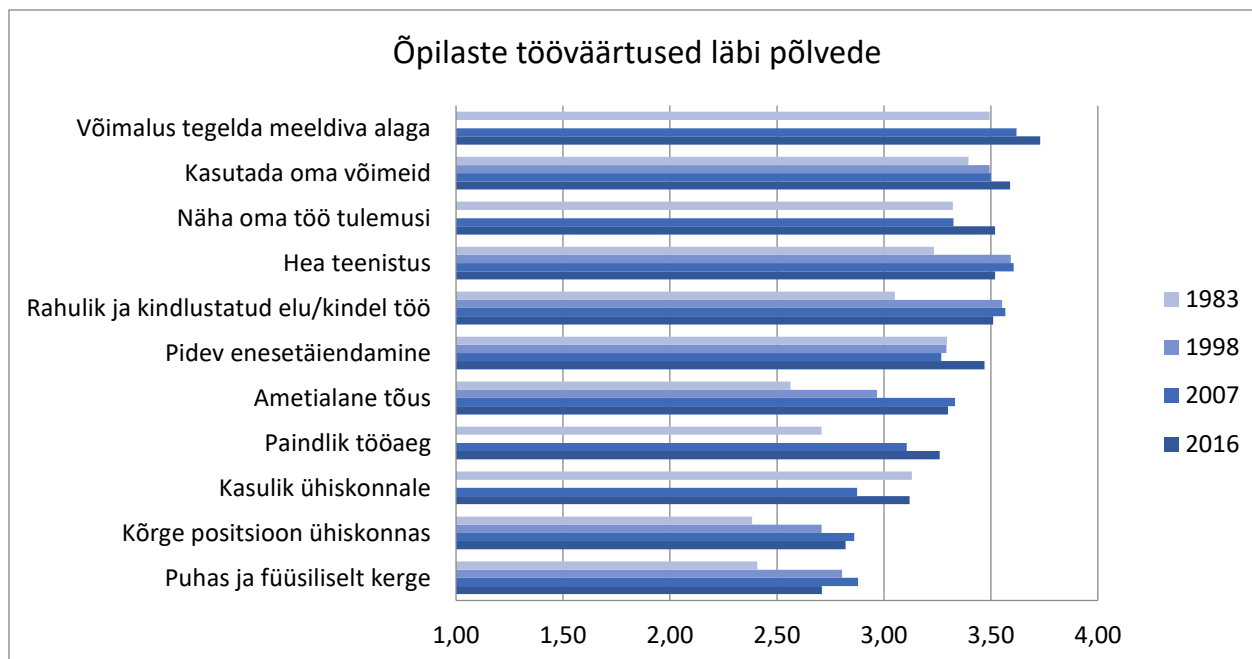
Üldiselt saab tööväärtusi jagada nelja kategooriasse (Mortimer, Lorence, 1995): töö loomumomendid väärtused (*intrinsic value*), töö välised väärtused (*extrinsic value*), sotsiaalsed väärtused ja altruistlikud väärtused. Eneseväljendusega seotud sisemiste tööväärtuste all mõeldakse töö tähtsust, huvitavust, võimalus oma oskusi ning loovust kasutada. Välised väärtused on instrumentaalsemat laadi ning väärtustavad töö juures rohkem palka, prestiiži ja turvalisust. Sotsiaalsed tööväärtused hõlmavad ühistel huvidel baseeruvaid ja inimestevaheliste suhetega seotud hüvesid, s.t suhete tähtsustamist tööl. Altruistlike tööväärtuste juures on oluline teiste aitamine või ühiskonna parandamine.

Hinnanguid antakse skaalal 1 – *tähtsusetu* ... 4 – *väga tähtis*, mis tähendab, et mida suurem on keskmine number, seda tähtsamaks seda aspekti töö valikul peetakse.

Jooniselt 18. *Õpilaste tööväärtused läbi põlvkondade* on näha, et 2016. aastal läbiviidud seires tuleb esile õpilaste soov tegutseda endale meeldivas valdkonnas, rakendada oma võimeid ja näha oma töö tulemusi. Väärtusuurijad nimetavad neid sisemisteks väärtusteks.

Kõige madalama keskmisega hinnati seda, et töö peaks olema füüsiliselt kerge ja puhas, ning seda, et töö peaks tagama kõrge positsiooni ühiskonnas. Need väited on pigem välised ehk instrumentaalsed, mis tähendab, et tänapäeva noored peavad töö juures vähem tähtsaks valdkonnaga kaasnevat staatust, mis käib füüsiliselt kerge ja puhta tööga reeglina kaasas.

⁴ Uuringu „Teed ja rajad“ eestvedaja on Mikk Titma, elluviija Tartu ülikooli sotsiaalteaduskonna sotsioloogiaosakond. Uuringus osalevad 1983. aastal keskhariduse omandanud inimesed, kes nüüd on 50-aastased. Seda põlvkonda nimetatakse võitjate põlvkonnaks, sest Nõukogude Liidu lagunedes olid nad omandanud hariduse ja saanud vaid ka mõned aastad töökogemust. Paljud neist saavutasid ühiskonnas kõrge positsiooni ning on edukalt karjääri teinud. Uuringu varasemad etapid on toimunud 1983. aastal (tollal Nõukogude Liidu 15 vabariigis), 1987. aastal, kui vastanud lõpetasid kõrgkooli või olid alustanud karjääri, 1992. aastal pärast Eesti taasiseseisvumist ja 1998. aastal, kui Eesti elu oli stabiliseerunud. Uuringu viies etapp viidi läbi 2007. aastal.

Joonis 18. Õpilaste tööväärtused läbi põlvade.

Ajalises plaanis on näha, et võrreldes 2007. aastaga on õpilaste jaoks tähtsamaks muutunud see, et nende tehtav töö oleks kasulik ühiskonnale ja pakuks pidevat enesetäiendamise võimalust ning tööaeg oleks paindlik. Vähem tähtsustatakse 2007. aastaga võrreldes seda, et töö tagaks kõrge positsiooni, oleks puhas, stabiilne ja füüsiliselt kerge ning pakuks võimalust ametialaseks tõusuks. Seega on märgata teatavat tendentsi noorte väärtuste muutumisel postmaterialistlikeks. Tänapäeva noorte rõhuasetus eriala valikul on liikunud eneseväljenduse ja elukvaliteedi tähtsustamiselt enese arengu ja ühiskondlikku heaolu tähtsaks pidamisele.

Tõlgendades tulemusi valikkursuste pakkumise seisukohast, ilmnevad teatavad käärid ootuste ja ootuste võimalikku realiseerimist toetavate valikkursuste pakkumise vahel. Arvestades, et tänapäeva noored ootavad tulevaselt töökohalt enesearendamise võimalusi ja tahavad tegutseda endale naudingut pakkuvas valdkonnas, saaksid selliste ideaalide teostumisele kaasa aidata valikainete paljususe ja mitmekesisuse. Analüüsitulemused aga näitasid, et valikainete roll õppekavas jääb õpilastele segaseks; suur osa valikainetest toetab riigieksamiks valmistumist ning seda soovivad ka noored ise; valikud ei ole piisavalt mitmekesised ning paljud õpilased väiksemates koolides, kus pakutakse vähem valikuid, ei ole valikutest ka kuigivõrd huvitatud. Olukord, kus noored ei seosta gümnaasiumis pakutavaid valikaineid võimalusega leida endale sobiv valdkond edasiõppimiseks ja tööeluks, ei aita kuigivõrd kaasa sellele, et tulevases tööelus realiseeruksid nende postmaterialistlikud tööväärtused, mida nad võrreldes eelnevate põlvkondadega peavad olulisemaks.

8. KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

GÜMNAASIUMI SIHISEADE JA VALIKAINETE ROLL ÕPPEKAVAS

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on gümnaasiumi õpetuse ja kasvatuse põhitaotluseks see, et õpilased leiaksid huvi- ja võimetekohase tegevusvaldkonna, millega siduda oma edasine haridustee. Gümnaasiumiastmes pakutavad valikkursused on üks vahend, mis peaks toetama noore kujunemist küpseks, valikuid teha oskavaks isiksuseks ning tagama, et noorte suundumine haridussüsteemist tööturule oleks võimalikult kiire ja sujuv. Seire tulemused viitavad sellele, et gümnaasiumid täidavad neid ülesandeid vaid osaliselt.

Suur osa gümnaasistidest ei taju vastutust oma õppimise eest ja gümnaasiumiõppe rolli oma eesmärkide saavutamisel.

Osa õpilasi ei taju ka gümnaasiumis õppides initsiatiivi ning iseenda õppimise, eesmärkide seadmise ja isiklike huvide arendamise eest vastutuse võtmise olulisust:

- Viiendik märkis, et gümnaasiumi eesmärk ei ole aidata neil teadvustada ja saavutada iseendale seatud eesmärke elus.
- Iga neljas ei nõustunud, et gümnaasium peaks toetama nende endi huvide arendamist.
- Vaid iga neljas leidis, õpimotivatsiooni tõstmine on eelkõige gümnaasiumi eesmärk ning teised samapalju valisid vastusevariandi *see mitte*.

Kui õpilane ei võta gümnaasiumis oma õppimise eest vastutust, võib üks põhjustest olla selles, et põhikooli jooksul ei ole vajalikul määral pööratud tähelepanu vastutuse ja initsiatiivi kujundamisele õpilastes. Seetõttu ei ole õpilasel põhikooli lõpuks veel kujunenud pädevust seostada õpitavat oma huvide ja tulevase haridusteedga. Samas sätestab PRÕK juba esimese kooliastme ühe rõhuasetusena valikute tegemise oskuste arendamise ning teises kooliastmes on rõhuasetus õpimotivatsiooni hoidmisel ja tõstmisel. Oluliseks peetakse oskust seostada õpitut praktikaga, õppe korraldamisel on oluline, et õpilastel võimaldataks teha valikuid, langetada otsuseid ja oma otsuste eest vastutada.

→ Soovitus HTMile:

Täiendada riiklikku õppekava nõudega, et I kooliastmes ei piirduks õppes üksnes valikute pakkumisega, vaid senisest enam pöörataks tähelepanu refleksioonipädevuse omandamisele. Valikute pakkumine iseenesest ei too kaasa mõtestatud valikute tegemist, mistõttu refleksioonipädevus ehk valikute kontekstis suutlikkus mõista ja hinnata oma valikute põhjuseid, mõju ja tagajärgi võiks saada teiste üldpädevuste sees suurema kaalu või olla lisatud teistele üldpädevustele.

Valikute võimaldamise olulisust võiks rõhutada juba koolieelsete lasteasutuste õppekavas, lisades õppekavasse, et koolieelsed lasteasutused on kohustatud võimaldama lastele eakohaseid valikuid (nt tegevuste sisu, temaatika, järjekorra osas).

71% koolijuhtidest pidas gümnaasiumi eesmärgiks aidata õpilastel teadvustada ja saavutada oma eesmärgid elus ja iga teine koolijuht pidas gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* õpilaste huvide toetamist.

- 55% koolijuhtidest valis väitele *gümnaasiumi eesmärk on luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtudes* vastuseks *eelkõige see*.
- 43% koolijuhtidest pidas gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* õpilaste ettevalmistamist kõrgkooliks ning sama oluliseks peeti valikute abil õpimotivatsiooni tõstmist.

→ Soovitus HTMile:

Kuna vaid iga teine koolijuht peab gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtuvalt, on oluline tõsta koolijuhtide teadlikkust, et nad mõtestaksid gümnaasiumihariduse eesmärgi õppijakeskselt.

Eestikeelsete koolide juhid tähtsustavad rohkem õpilaste toetamist selles, et nad teadvustaksid ja saavutaksid oma eesmärgid elus, samas kui venekeelsete koolide juhid peavad olulisemaks õpilaste huvide toetamist ja riiklikult seatud nõuete täitmist.

- 74% eestikeelsete ja vaid pooled venekeelsete koolide juhtidest pidasid gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige* aidata õpilastel teadvustada ja saavutada oma eesmärgid elus
- 13% eestikeelsete ja 44% venekeelsete koolide juhtidest pidas gümnaasiumi eesmärgiks *eelkõige läbida õppeained riiklikult ettenähtud mahus*.
- Venekeelsete koolide juhid, võrreldes eestikeelsete koolide juhtidega, on rohkem nõus (62%), et *eelkõige* on eesmärk *luua õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtudes*. Eestikeelsete koolide juhtidest arvas nii 39%.

→ Soovitus HTMile:

Et ühtlustada ja ajakohastada venekeelsete koolide juhtide käsitust õpilaste toetamise eesmärkidest (õppijakesksus vs õppeainete läbimine), võiks nende õppekavaalase pädevuse tõstmiseks klassikaliste formaatide (koolitused, tugimaterjalid) kõrval kasutada hoiakute muutmisel tõhusamaid praktikult praktikule õppeformaate, näiteks eesti- ja venekeelsete koolide juhtide õpet ühistes professionaalsetes õpikogukondades (õpiringides vmt).

ÕPPESÜSTEEMI KORRALDAMINE (KOOLIJUHID)

Õpilase minimaalne õppekoormus gümnaasiumiastmes on 96 kursust, millest osa saab kool täita valikkursustega. See, kui suur osa jääb õpilasele tegelikult valikkursustena valida, sõltub kooli keelest, sellest, kas õpilane on valinud laia või kitsa matemaatika ning sellest, kas gümnaasiumis on kindlaksmääratud õppesuunad, sest osa õppesuuna kursustest on juba täidetud valikkursuste arvelt.

Kooli õppekavaga kinnitatud õppesuunad jätavad õpilastele väiksema võimaluse valida neid huvitavaid valikkursuseid.

Kohustuslike ja valikkursuste jagunemisel on kasutusel järgmised süsteemid:

- a) kohustuslikud + õpilaste poolt valitavad kursused: 9 koolis (8%);
- b) kohustuslikud + õppesuunaga kindlaksmääratud kursused + õpilase poolt valitavad kursused: 81 koolis (70%);
- c) kohustuslikud + kooli poolt määratud valikkursused: 26 koolis (22%).

Venekeelsete koolide õpilastel on võrreldes eestikeelsete koolide õpilastega väiksem võimalus osaleda oma õpingute kujundamisel.

- Pooled ehk 52% venekeelsetest koolidest (11 kooli) kasutavad süsteemi c, kus õpilase asemel määrab valikkursused kool, samas kui eestikeelsetest koolidest kasutab seda süsteemi 15%.
- 80% eestikeelsetest koolidest kasutavad süsteemi b, milles lisaks õppesuuna valikule on õpilasel võimalik valida ka üksikute valikkursuste vahel, samas kui venekeelsetest koolidest kasutab seda süsteemi 6 kooli ehk 29% venekeelsetest koolidest.

→ Soovitus venekeelsetele koolidele:

- Luua sidemeid piirkonnas tegutsevate organisatsioonide, firmade ja õppeasutustega, et avardada õpilaste võimalusi ise valida neid huvitavaid kursusi.
- Suurendada kooli õppekavas pakutavate valikainete mitmekesisust ning arvu.
- Selgitada oma kooli õpilaste seas välja (küsitluse vms abil), milliste eluvaldkondade vastu nad huvi tunnevad, ja otsida väljastpoolt kooli võimalikke koostööpartnereid vastava kursuste koostamiseks.

ÕPPESÜSTEEMI MÕISTMINE (ÕPILASED)

Gümnaasiumides kasutatakse üldjoontes kolme valikainete pakkumise süsteemi: (i) üks osa valikaineid on kindlaks määratud õppesuunaga ning ülejäänud osa saab õpilane ise valida, (ii) ilma õppesuundadeta, õpilased saavad kõiki valikaineid vabalt valida, (iii) ilma õppesuundadeta, kuid õpilase asemel määrab valikained kool.

Gümnaasistid, eriti venekeelsetes koolides, ei saa aru oma kooli õppesüsteemist

- Vaid 3% vene- ja 37% eestikeelsete koolide abiturientidest saab oma kooli õppesüsteemist *täiesti* aru. Üldse- ja pigem ei saa oma kooli õppesüsteemist aru 62% venekeelsete koolide õpilastest, samas kui eestikeelsetes koolides on selliseid õpilasi 10%.
- Kuigi venekeelsete koolide õpilastest märkis õppesüsteemi täiesti arusaadavaks vaid 3%, pidas õppejuhtidest seda täiesti arusaadavaks 61% ehk 14 koolijuhti ja pigem arusaadavaks 39% ehk 9 koolijuhti.
- Üldse või pigem ei saa oma kooli õppesüsteemist aru 62% venekeelsete koolide õpilastest, samas kui eestikeelsetes koolides on selliseid õpilasi 10%.
- Kõige paremini saadakse oma kooli õppesüsteemist aru suurtes koolides, s.t 200+ ning 150–200 õpilasega gümnaasiumides.
- Ise pidi endale õppesüsteemi selgeks tegema umbes 40% vastanutest ja kõige kõrgem oli osakaal kuni 50 ja 101–150 õpilasega koolide rühmas – seda nii eesti- kui ka venekeelsetes koolides.
- Iseseisvat selgestegemist on kõige vähem ära märgitud üle 200 õpilasega gümnaasiumides, samas kui 90% selles suurusgrupis märkis, et vajalik info oli üleval kooli kodulehel.
- Õpilaste ja koolijuhtide väidetes õppesüsteemi selgestegemise kohta on lahknevus. Kui eestikeelsete koolide õppejuhtidest 83% väidab, et on õpilasi individuaalselt nõustanud, siis õpilastest nõustub väitega vaid 16%. Venekeelsete koolide puhul on vahe väiksem ehk 53 protsendipunkti, kuna õpilased nõustusid väitega rohkem – vastavalt 42% ja 95%. Samuti leiab 90% koolijuhtidest, et õpilased ei pea endale õppesüsteemi iseseisvalt selgeks tegema. 40% õpilastest on seda siiski teinud.

→ Soovitus koolidele:

- Luua senisest selgemad formaadid õpilastele õppesüsteemi tutvustamiseks. Kõige paremini töötab süsteemi tutvustamisel täpse info avalikustamine kooli kodulehel ja selle läbiarutamine õpilastega.
- Koolijuhtide ja õpilaste lahknev arusaam individuaalsest nõustamisest võib viidata sellele, et õpilased ei ole individuaalse nõustamise võimalusest teadlikud. Juhul kui koolis tõepoolest pakutakse individuaalset nõustamist, tuleks sellest selgelt teada anda.

→ Soovitus HTMile:

Kuna venekeelsete koolide õpilased saavad eestikeelsetega võrreldes õppesüsteemist, sh valikuvõimalustest, märksa halvemini aru, tuleb välja selgitada, millist abi vajavad vene koolide juhid kooli õppesüsteemi korraldamisel ja avalikustamisel. Ilmselt on suur osa õpilaste arusaamisprobleemidest tingitud koolijuhtide endi segadusest, kuna koolijuhtide vastustest eespool oli näha, et valikkursuste roll ja eesmärk õppekavas vajab neilegi selgitamist.

ÕPILASTE HINNANG VALIKKURSUSTE ROLLILE

Valikkursused ja õppesuunad ei mängi valdava osa õpilaste jaoks kooli valimisel olulist rolli.

- Küsisime õpilastelt millistest asjaoludest nad gümnaasiumi valimisel lähtusid. Gümnaasiumis pakutavatel valikkursustel ja õppesuundadel on koolivalikus võrreldes teiste põhjendustega suhteliselt väike roll – vaid iga viies nõustus *täiesti*, et valis kooli, kuna gümnaasium pakkus valikkursusi, mis õpilast huvitavad, ja pea samapalju ehk 18% lähtus *täiesti* sellest, et valitud gümnaasiumi õppesuunad lihtsustavad sissesaamist teda huvitavale erialale kõrgkoolis.

Valikkursused ja õppesuunad, mis hõlbustavad sissesaamist õpilast huvitavale erialale kõrgkoolis, mängivad rolli nende noorte koolivalikus, kes juba teavad, mida edasi õppida soovivad. Valdavalt on need õpilased pärit suurtest gümnaasiumidest.

- Kaks tunnust, st. *gümnaasium pakkus valikaineid, mis mind huvitavad ja selle gümnaasiumi õppesuunad lihtsustavad sissesaamist mind huvitavale erialale kõrgkoolis* on omavahel tugevas korrelatsioonis ($r = 0,512$; $p < 0,01$). Eriti tugev on see seos venekeelsete koolide puhul.
- Mida suurema gümnaasiumi õpilane, seda rohkem nõustub ta väitega, et lähtus kooli valimisel seal pakutavatest valikkursustest ($r = 0,153$; $p < 0,01$) ja õppesuundadest ($r = 0,213$; $p < 0,01$). Seos on selgem just eestikeelsetes koolides.

Mida väiksema õpilaste arvuga kooli õpilasega oli tegu, seda rohkem lähtus ta gümnaasiumi valimisel kodulähedusest ja sellest, et kooli on lihtne sisse saada. Venekeelsetes koolides selliseid seoseid ei esine.

- Kõige enam mõjutab õpilasi gümnaasiumi valimisel kodu lähedus koolile (48%) ning see, kas eelnevalt on käidud samas põhikoolis.
- 40% õpilastest märkis, et tema valikut mõjutas kooli maine.
- Kõige vähem kooli valimisel sellest, et *koolil on kõrged riigieksamite tulemused*, 101–150 gümnaasistiga koolide õpilased (60% venekeelsetest ja 21% eestikeelsetest selle suurusgrupi koolidest).

Õpilased lähtuvad valikkursuste valimisel ennekõike huvist teema vastu, kuid venekeelsete koolide õpilaste puhul mängivad olulisemat rolli teised tegurid, nt piiratum valik ja võimalus valikainete abil riigieksamiteks valmistuda.

- Venekeelsete koolide õpilastest vastas iga neljas, et valikut polnud, tuli võtta see, mida pakuti, eestikeelsetes koolides oli selliseid õpilasi 15%.
- Iga kolmas ehk 32% venekeelsete koolide õpilastest vastas, et lähtus valikus sellest, et aine toetaks riigieksamiks valmistumist, eestikeelsetes koolides oli selliseid õpilasi 13%.

Noored hindavad valikkursuse puhul ennekõike kursuse praktilist väärtust, elulisust ning mitmekesiseid õppemeetodeid ja -materjale.

Valikkursuste head õpetamist iseloomustab õpilaste arvates *eelkõige see*, kui:

- tunnist saab praktilisi teadmisi või oskusi eluks (64%);
- õpe on seostatud õpilase huvidega või päriseluga (62%);
- kasutatud on mitmekesiseid õppemeetodeid (54%) ning häid õppe- ja juhendmaterjale (52%).

Avatud vastustena lisasid noored, et valikkursustel kasutatavaid mitmekesiseid õppemeetodeid võiks koolis läbivalt rohkem kasutada.

Venekeelsete koolide gümnasistid on valikkursuste õppimisel orienteeritud pigem välisele motivatsioonile – nõudlikule õpetajale ja ainekultuurile.

Seda väljendab nende kõrge nõustumise määr kahe väitega:

- 1/3 vastas, et eelkõige iseloomustab head valikkursuse õpetamist õpetaja nõudlikkus,
- 1/4 nõustus, et head õpetamist iseloomustab *eelkõige see*, kui aine läbimine ei nõua pingutust.

Iga kolmas (34%) eestikeelse ja peaaegu iga teine (45%) venekeelse gümnaasiumi õpilane peab valikkursusi kohustuslikest ainetest vähem tähtsaks.

- Eriti suurte eestikeelsete koolide õpilased peavad valikkursusi vähem tähtsaks kui kohustuslikke. Venekeelsetes koolides on trend pigem vastupidine, s.t mida väiksem kool, seda vähem tähtsaks valikkursusi peetakse.

Enamik õpilasi on valmis võtma valikkursuste arvelt lisatunde, et valmistuda riigieksamiks.

72% õpilastest nõustus pigem või täiesti sellega, et valikkursuste asemel võiks pakkuda riigieksamiks valmistuda aitavaid tunde. Vaid 8% ei olnud väitega üldse nõus.

→ Soovitus koolidele:

Teadvustada nii kooli töötajatele kui ka praegustele ja tulevastele õpilastele ja nende vanematele enam kooli eripära just valikkursuste pakkumise võimaluste kaudu. Selgitada sisseastujatele senisest enam, kui palju on neil võimalik oma haridustee valikul kaasa rääkida ning milliseid spetsiifilisi ja unikaalseid valikuid kool pakub.

→ Soovitus HTMile:

Muuta riigieksamite ja gümnaasiumijärgse hariduse tunnustamise korda, et arvestada senisest enam valikkursuste läbimist. Näiteks võiks võimaldada õppija valikul sooritada erinevate (kutse)kvalifikatsioonide tasemetega seotud eksameid, mis põhinevad kooli pakutud valikkursustel.

VALIKAINETE PAKKUMINE (KOOLIJUHDID)

GRÕK § 11 lõige 6 sätestab, et valikkursuste õpe tuleb korraldada vähemalt 12 soovija olemasolul.

Suured koolid avavad valikkursuse GRÕKi ettenähtust suurema soovijate arvu korral ja väikesed koolid on valmis kursust avama ka riiklikult sätestatud miinimumist väiksema soovijate arvuga.

- Pisut alla poole koolidest, s.t 41% (53 kooli) avab kursuse ka juhul, kui soovijaid on alla 12 õpilase.
- Iga neljas kool, s.t 33 kooli lähtub seadusest ehk avab kursuse, kui huvilisi on vähemalt 12 õpilast.
- 16% (21 kooli) koolijuhtidest märkis, et nende koolis avatakse kursus rohkem kui 14 õpilase huvi korral. Tegu oli suurte linnakoolide juhtidega.

Kõige väiksemate koolide, s.t kuni 50 õpilasega gümnaasiumide juhid vastasid kõige sagedamini, et nende koolis ei anna ühelgi juhul valikainet väljaspool kooli tulnud õpetaja.

- Samuti vastas 15% ehk 19 koolijuhti (nendest 6 kuni 50 õpilasega gümnaasiumist), et lähtuvad valikainete pakkumisel *eelkõige sellest*, et aineid annaksid eelkõige juba koolis töötavad õpetajad.

Selline tulemus viitab asjaolule, et väikestes koolides ei ole õpilastele tagatud võimalus õppida valikkursusi, mis neile huvi pakuvad, kuna koolijuhid lähtuvad valikkursuste pakkumisel ennekõike olemasolevate õpetajate töökoormuse tagamisest.

Kõige vähem lähtuvad koolid valikainete pakkumisel kogukonnas leiduvatest ressurssidest ja seda just väikestes koolides.

Kõige vähem lähtutakse valikainete pakkumisel:

- o teiste kooli töötajate pädevustest (38% *ei lähtu*);
- o kogukonnas leiduvatest materiaalsest ressurssidest (34% *ei lähtu*);
- o kogukonnas leiduvatest ekspertidest (28% *ei lähtu*).

Vajaks täpsemat uurimist, kas väiksemad koolid ei kasuta kogukonna ressursse sellepärast, et ei oska neid näha, või on asi selles, et väiksemad koolid asuvad väiksemates asulates, kus leidubki vähem ressursse (nt puuduvad kõrgkoolid, kutsekoolid, organisatsioonid jms, kellega teha koostööd õpilastele mitmekesiste valikute pakkumisel).

- Koolijuhid, kes kasutavad valikkursuste pakkumisel ära *kogukonnas leiduvaid materiaalseid ressursse*, kasutavad rohkem ka *kogukonnas leiduvate ekspertide teadmisi ja oskusi* ($r=564$; $p=0,000$).

92% koolijuhtidest mõõnis, et valikkursuste seas on selliseid, mis toetavad riigieksamiks valmistumist.

Kõige rohkem, s.t 73% koolijuhtidest märkis, et kool pakub matemaatika riigieksamiks ettevalmistavaid valikkursusi. Pingereas järgmisena nimetati inglise keele eksamiks valmistumist (71%). Eesti keelega tegeletakse vähem – 67% märkis, et nende koolis pakutakse valikkursuste arvelt täiendavaid võimalusi eesti keele riigieksamiks valmistumisel.

→ Soovitused HTMile ja kooli pidajale:

Kaardistada piirkondlikud ressursid ja luua tegevuskava olemasolevate ressursside kasutamiseks valikkursuste pakkumisel. Analüüsi tulemused näitasid, et kõige kehvemas olukorras on kohaliku ressursi ärakasutamisel väikesed koolid. Selline tulemus on ilmselt tingitud nende koolide piiratud juurdepääsust eri ressurssidele, mis tuleneb perifeersest asukohast võrreldes suurte linnade ja nende lähiümbruse koolidega.

Luua veebipõhised lahendused valikkursuste pakkumisel (nt. e-kursused, MOOCi tüüpi kursused), mis võimaldavad gümnaasistidel kooli asukohast ja suurusest hoolimata saada osa neid huvitavatest valikainetest.

Kolmas võimalus võrdsete võimaluste tagamiseks valikkursuste pakkumisel kõikidele õpilastele, hoolimata kooli suurusest ja asupaigast, on gümnaasiumiosa lahutamine põhikoolist. Seda eeldusel, et regionaalselt lähestikku asuvad gümnaasiumiastmed liidetakse ja suurem õpilaste arv tagab uuele gümnaasiumile suurema eelarve, mis võimaldaks suurema arvu valikainete pakkumist. Sellegipoolest ei saa eeldada, et suurem rahaline ressurss tagab valikud, mis teenivad gümnaasiste parimal viisil. Rahast olulisemgi võib olla kogukonna ressursside parem ärakasutamine, õppekava kohandamine, et oleks ajaliselt võimalik kaasata valikainete õpetajaid kaugemalt, e-võimaluste lõimimine õppesse jms.

→ Soovitus koolidele:

Kõigile koolidele, eriti väikestele, võiksid abiks olla ka erinevad õppekorralduslikud lahendused, nagu senisest erinev õppetöö ajaline planeerimine, mille puhul valikkursuste tunnid viiakse läbi ühe nädala jooksul näiteks juunis või augustis või ka talvevaheajal, väljaspool traditsioonilist õppeperioodi. See võimaldaks väikegümnaasiumidel ära kasutada regionaalset, geograafilist ja kultuurilist eripära (nt lohesurf, suusaorienteerumine, kihnu laul, raba fotografeerimine jne).

Väikesed gümnaasiumid võiksid kaaluda valikkursuste korraldamist ühe või poole nädala jooksul järjest, mis võimaldaks kaasata oma ala eksperte suurtest linnadest, kelle kohaletoomine üheks ainetunniks või ka üheks päevaks läheks ajaliselt ja rahaliselt liiga kulukaks.

RAHULOLU PRAEGUSE SÜSTEEMIGA JA TULEVIK

Mida rohkem on õpilane saanud valida teda huvitavaid kursusi, seda kõrgemalt hindab ta oma kooli õppesüsteemi.

- Mida rohkem noor tunneb, et ta saab koolis valida end huvitavaid kursusi, seda suurem on tõenäosus, et ta hindab ka oma koolisüsteemi kõrgemalt (regressioonikordaja 1,86). Rahulolul oma kooli õppesüsteemiga ja võimalusel valida ennast huvitavaid kursusi on tugev seos ($r=0,4$; $p<0,001$).
- Oma kooli õppesüsteemiga on rahul 59% õpilastest ($N=1383$).
- Nendest, kes on oma kooli süsteemiga rahul, märkis 81%, et on saanud valida teda huvitavaid valikkursusi, 84% tunneb, et on saanud teha oma õppe kavandamisel valikuid, ning 74% märkis, et kool toetab uute valikkursuste loomist.
- Kooli süsteemiga rahulolematute gruppis tunneb vaid 41%, et on saanud valida teda huvitavaid valikkursusi, 36% tunneb, et on saanud oma õppe kavandamisel valikuid teha, ning vaid 28% märgib, et kool toetab uute valikkursuste loomist.
- Võrreldes kõige suuremate gümnaasiumidega (s.t koolidega, kus õpib üle 200 noore) on 101–150 noorega koolides keskmiselt 2,53 korda suurem tõenäosus, et õpilased ei ole oma õppesüsteemiga rahul.

Pea iga kolmas õpilane (29%) ja iga neljas õpetaja (24%) hindab väljastpoolt kooli tulnud valikkursusi õpetavate lektorite taset ja tulemuslikkust kõrgemaks kui oma kooli õpetajatel.

Gümnaasiumides, kus õpilaste arv on 101 kuni 150 õpilast, hindasid õpilased väljast tulnud õpetajate taset märkimisväärselt kõrgemaks kui teistes suurusgruppides ja seda nii eesti- kui ka venekeelsetes koolides – selleteemalise väitega nõustus 51% ja 30% vastanutest.

Suur osa õpilastest soovib rohkem vabadust oma õppekava kokkupanemisel, kuid pea neljandik ei soovi üldse valida.

- 88% õpilastest leiab, et valitavate kursuste valik võiks olla suurem, $\frac{3}{4}$ nõustub väitega, et kohustuslikke kursusi võiks olla vähem ja isevalitavaid kursusi rohkem.
- 56% soovivad täielikku vabadust õppekava kokkupanemisel, samas kui iga neljas (23%) eelistab paradoksaalsel kombel ühtset õppekava, kus õpilane ise valikuid tegema ei peakski.

Pooled koolijuhid soovivad, et kohustuslike ja valikkursuste osakaal oleks võrdne.

- 63% leiab, et kehtiv RÕK on piisavalt paindlik ja 44% leiab, et RÕK jätab liiga vähe valikuvabadust kooli õppekava koostamisel

→ Soovitus HTMile

Kujundada õppekorralduses tingimused, milles koolidel oleks kohustus pakkuda õpilastele vabadust, mis motiveeriks neid oma õppekava koostama.

Analüüsida, kas kohustuslike ja valikkursuste sätestatud osakaal riiklikus õppekavas motiveerib koole pakkuma valikkursusi ja õpilasi oma õppekava koostama, lähtudes seejuures valikute pakkumise võimalustest.

→ Soovitus koolidele

Kasutada gümnaasiumi riikliku õppekavaga antud võimalust rakendada õppe korraldamisel valikkursusi, mis tulenevad kooli õppekavast ja mille koostamisel ning pakkumisel on arvestatud õpilaste huvide, võimete ja arenguvajadustega.

Leida võimalusi, kuidas mitmekesistada pakutavate valikkursuste valikut, kasutades gümnaasiumi riikliku õppekava kohaselt lubatud koostööd teiste koolide ja organisatsioonidega.

HUVIHARIDUSES OMANDATUD PÄDEVUSTE ARVESTAMINE ÕPPETÖÖ OSANA

Üle poole koolidest on arvestanud huvihariduses omandatud pädevusi õppetöö osana.

- Kõige rohkem arvestatakse õppetöö osana koolis tegutsevaid huviringe (47%).
- Riiklikult kinnitatud õppekavadega huvikoolides saadud pädevusi on arvestanud 37% koolidest.
- Eestikeelsetes koolides arvestatakse huviringides saadud teadmisi pigem valikainetena kui kohustuslike ainetena, venekeelsetes koolides vahet ei tehta.

Praktika, kus koolid arvestavad väljaspool huvikoole ja huviringe omandatud pädevusi õppetöö osana, on veel vähe levinud, kuid koolide valmisolek seda teha on olemas.

- Kokku märkisid 81 kooli õpilased, s.t 70% valimist, et nende koolis on tulnud ette, et koolivälisest tegevust arvestatakse õppetöö osana.
- Kõige kõrgem on koolijuhtide valmisolek arvestada internetis läbiviidavate koolitustega – 68% koolijuhtidest vastas, et pole veel arvestanud, kuid on valmis seda tegema.
- Kõige madalam on koolijuhtide valmisolek arvestada õppekava osana vabatahtlikku tööd – 34% vastas, et ei arvesta sellega, ega valinud ka varianti, mis ütleks, et valmisolek vabatahtlikku tööd arvestada on olemas.

→ Soovitus kooli pidajale, HTMile ja koolidele:

Toetada koole ühtse süsteemi loomisega huvihariduses ja koolivälises tegevuses omandatud pädevuste arvestamiseks üldhariduskoolide kõikides kooliastmetes. Alustada võiks kõige lihtsamast ehk riiklikult kinnitatud õppekavaga huvikoolide ja üldhariduskoolide õppekavade õpiväljundite ühisosa kaardistamisest ning jätkata ühtse arvestuse süsteemi loomisega. Väljatöötatud süsteemi järgmine ei peaks olema koolidele kohustuslik, vaid vabatahtlik võimalus. Ühtse süsteemi funktsioon oleks teisisõnu säästa koole personaalsete lahenduste leidmise vaevast.

Järgmise sammuna tuleks luua süsteem, kuhu on juba kaasatud ka need huvikoolid, millel puuduvad riiklikult kinnitatud õppekavad.

→ Soovitus HTMile

Töötada välja näidisformaadid väljaspool formaalharidust ja ka väljaspool huviharidust omandatud pädevuste (nt e-kursused, keeleõpe, vabatahtlik töö) arvestamiseks formaalhariduses ning katsetada formaate üldhariduskoolides, kes ühtlasi osalevad formaadi väljatöötamisel.

→ Soovitus koolidele

Võtta kasutusele paindlik tunniplaan, mis võimaldaks lõimida väljaspool formaalharidust omandatavaid pädevusi koolipäeva viisil, mis arvestaks ja toetaks õpilase individuaalseid valikuid, ning hoida sel moel kokku nii õpetaja kui ka õpilase vaimseid ja ajalisi ressursse.

Suured gümnaasiumid (201+ gümnaasistide arvuga) paistavad silma selle poolest, et

- lähtuvad valikainete pakkumisel rohkem kogukonnas leiduvate ekspertide teadmistest ja oskustest (41% eelkõige sellest ja 59% ka sellest);
- lähtuvad valikainete pakkumisel enam sellest, et need toetaksid andekaid (41% eelkõige sellest ja 59% ka sellest);
- suurte eestikeelsete koolide õpilased peavad valikkursusi vähem tähtsaks kui kohustuslikke kursusi;
- õpilased saavad oma kooli õppesüsteemist kõige paremini aru;
- kõige vähem on ära märgitud oma kooli õppesüsteemi iseseisvat selgestegemist, mis tähendab, et kool on andnud süsteemi kohta piisavalt infot. Nendes koolides vastas 90% õpilastest, et info on üleval kooli kodulehel.
- mida suurema gümnaasiumi õpilane, seda rohkem nõustub ta väitega, et lähtus kooli valimisel seal pakutavatest valikainetest ($r = 0,153$; $p < 0,01$) ja õppesuundadest ($r = 0,213$; $p < 0,01$). Seos on selgem eestikeelsetes koolides.
- on õpilased kõige rohkem rahul oma kooli õppesüsteemiga, samuti nõustuvad nad kõige vähem väitega, et kõigil peaks olema ühtne õppekava ega ole nõus sellega, et kogu õppekava võiks olla individuaalselt valitav. Sellised vastused omakorda kinnitavad õpilaste rahulolu oma kooli süsteemiga, mis on nende silmis valikute seisukohast tasakaalus.

Kõige halvemas seisus valikainete pakkumisel on 101–150 õpilasega gümnaasiumid

- Oma kooli õppesüsteem on kõige arusaamatum just selles suurusgrupis koolide õpilastele.
- Nende õpilaste osakaal, kes märkisid, et pidid endale ise kooli õppesüsteemi selgeks tegema, oli kõige kõrgem väikeste ja 101–150 õpilasega gümnaasiumide õpilaste seas nii eesti- kui ka venekeelsetes koolides.
- Kõige vähem lähtusid kooli valimisel kooli kõrgetest riigieksami tulemustest 101–150 gümnaasistiga koolide õpilased nii eesti- kui ka venekeelsetes koolides. Selline tulemus ei ole valikkursustega otseselt seotud, vaid annab pigem aimu selle suurusgrupi koolides õppivate gümnaasistide profiilist.
- Kuni 150 õpilasega gümnaasiumides vastasid 5% ehk 19 koolijuhti (nendest 5 olid kuni 50 õpilasega gümnaasiumist), et lähtuvad valikkursuste pakkumisel *eelkõige sellest*, et tunde annaksid juba koolis töötavad õpetajad. Selline tulemus viitab asjaolule, et väikestes koolides ei ole õpilastele tagatud võimalust õppida valikkursusi, mis neile huvi pakuvad, kuna koolijuhid lähtuvad valikute pakkumisel ennekõike olemasolevate õpetajate töökoormuse tagamisest.
- Võrreldes kõige suuremate gümnaasiumidega (koolidega, kus õpib üle 200 õpilase) on 101–150 noorega koolide õpilased keskmiselt 2,53 korda tõenäolisemalt rahulolematud oma kooli õppesüsteemiga.
- 101–150 õpilasega gümnaasiumide õpilaste seas on kõige kõrgem nende õpilaste osakaal, kes leiavad, et valikkursustel pole mõtet, vaid kõigil võiks olla ühine õppekava.
- Selle suurusgrupi koolide õpilased, kes ei ole oma kooli õppesüsteemiga rahul, võivad olla kaotanud huvi oma õpingute kujundamise vastu ja usu sellesse, et õpingute kujundamine valikute kaudu on võimalik, sest valikud on niikuinii piiratud. Nende õpilaste ükskõiksemale suhtumisele viitab ka nende kõige kõrgem nõustumise määr kahe vastandliku väitega *mulle*

meeldib, kui ei pea ise valima, vaid kõigil on koolis ühtne õppekava ja Tahaksin täielikku vabadust õppekava kokkupanemisel.

Väiksemates koolides, eelkõige suurusgrupis 101–150 õpilasega koolides õppivad õpilased on võrreldes suuremate koolide õpilastega kõige halvemas seisus. Nende vastused viitavad ka sagedamini väiksemale õpimotivatsioonile, soovile teha valikuid ja võtta vastutust oma õpingute eest. Just sellepärast on oluline, et selle suurusgrupi koolide õpilastel oleks võimalik üldhariduse käigus omandada valikute tegemist ja vastutuse võtmist toetavaid pädevusi ning jõuda selgusele endale sobivas valdkonnas, millega siduda oma edasine elutee.

→ Soovitus koolipidajale ja HTMile

Võtta tähelepanu alla väiksemad ja eriti 101–150 õpilasega gümnaasiumid ning toetada neid valikkursuste pakkumisel. Üheks võimaluseks oleks veebipõhise/digitaalse valikkursuste süsteemi loomine, mida saavad kasutada kõik gümnaasiumid, kuid mis pakub lisavalikuid eriti väiksemate gümnaasiumide õpilastele. Selliste valikkursuste õpetajate-juhendajate töö tasustamine peaks olema läbipaistev (sõltuma nii kursust valinud/selle edukalt lõpetanud õpilaste arvust) ja samas väikestele gümnaasiumidele taskukohane. E-õppes saaks pädevate õpetajate huvitavatel kursustel osaleda palju virtuaalseid õpilasi olenemata nende elukohast. See võimaldaks pakkuda lisatööd väikeste gümnaasiumide pedagoogidele ning kaasata gümnaasiumiharidusse ka õpetajaid mujalt, nt kõrg- ja huvikoolidest.

9. LISAD

Lisa 1. Gümnaasiumi eesmärk koolijuhtide arvates kooli suuruse ja keele lõikes

Gümnaasiumi eesmärk on “eelkõige”							
Suurus		<= 50	51 – 100	101 -150	151 - 200	201+	Kokku
Valmistada õpilasi ette kõrgkooliks							
eesti	N	8	9	5	12	10	44
	%	27%	45%	31%	80%	46%	43%
vene	N	0	2	6	2		10
	%	0%	67%	40%	67%		42%
Valmistada õpilasi ette kutseõppeks							
eesti	N	7	1	1	1	2	12
	%	24%	5%	6%	7%	11%	12%
vene	N	-	-	-	-	-	-
	%	-	-	-	-	-	-
Valmistada õpilasi ette tulevaseks tööeluks							
eesti	N	10	2	5	3	3	23
	%	33%	11%	31%	20%	14%	23%
vene	N	0	1	4	1		6
	%	0%	33%	27%	33%		25%
Aidata õpilasel teadvustada ja saavutada oma eesmärged elus							
eesti	N	24	11	13	13	17	78
	%	80%	55%	81%	77%	77%	74%
vene	N	2	2	7	1		12
	%	100%	67%	47%	33%		52%
Eelkõige läbida õppeained riiklikult ettenähtud mahus							
eesti	N	3	5	0	3	2	13
	%	10%	28%	0%	19%	10%	13%
vene	N	2	1	6	1		10
	%	67%	33%	43%	33%		44%
Luu õpilastele võimalus ennast arendada oma huvidest lähtudes							
eesti	N	16	11	10	10	12	59
	%	53%	55%	63%	59%	55%	56%
vene	N	0	2	9	1		12
	%	0%	67%	56%	33%		50%
... tõsta huvitavate valikute abil õpimotivatsiooni							
eesti	N	8	8	8	10	7	41
	%	28%	40%	50%	59%	32%	39%
vene	N	2	2	7	2		13
	%	100%	67%	50%	100%		62%

Lisa 2. Vastanud õpilaste jagunemine õppesuundade vahel

Õppesuunad				
Keel		N	%	%
eesti		338	15.3	15.3
	arhitektuur	8	.4	2.5
	kunst	47	2.1	
	humanitaar	333	15.1	37.7
	majandus/ettevõtlus	239	10.8	
	sotsiaal	226	10.2	
	meedia	36	1.6	
	inglise keel	20	.9	5.2
	keeled	95	4.3	
	riigikaitse	15	.7	1.5
	sisekaitse	18	.8	
	reaal	365	16.5	30.7
	loodus	248	11.2	
	ingl-mat	8	.4	
	matemaatika	20	.9	
	IT	39	1.8	
	merendus	2	.1	.1
	multimeedia	16	.7	.7
	rakendus	32	1.4	1.4
	akadeemiline	4	.2	.2
	klassikaline	6	.3	.3
	klienditeenindus	2	.1	.1
	tervis	6	.3	0.8
	sport	11	.5	
	RÕK poolt määratud suunas	11	.5	.5
	ei oska öelda	67	3.0	3.0
Kokku		2212	100.0	100
vene		152	25.7	25.7
	kunst	1	.2	.2
	sotsiaal	24	4.1	19.6
	humanitaar	60	10.1	
	majandus/ettevõtlus	27	4.6	
	integratsioon	5	.8	
	keeled	28	4.7	4.7
	loodus	76	12.8	43.6
	matemaatika	33	5.6	
	reaal	139	23.5	
	IKT	10	1.7	
	riigikaitse	1	.2	0.7
	sisekaitse	3	.5	
	tervis	2	.3	.3
	ei oska öelda	31	5.2	5.2
Kokku		592	100.0	100

Lisa 3. Valikkursuste eesmärk kooli suuruse ja keele lõikes (koolijuhid)

Valikkursuste eesmärk (koolijuhid)							
Gümnasistide arv koolis		<= 50	51 - 100	101 -150	151 - 200	201+	Kokku
Valmistada õpilasi ette kõrgkooliks							
eesti	N	4	5	3	7	5	24
	%	14%	26%	21%	44%	23%	24%
vene	N	0	3	8	2	-	13
	%	0%	100%	53%	67%	-	54%
Valmistada õpilasi ette kutseõppeks							
eesti	N	4	2	1	1	0	8
	%	14%	11%	7%	7%	0%	8%
vene	N	0	0	1	1	-	2
	%	0%	0%	7%	33%	-	9%
Valmistada õpilasi ette tulevaseks tööeluks							
eesti	N	10	2	4	2	2	20
	%	36%	11%	27%	13%	10%	21%
vene	N	0	0	4	1	-	5
	%	0%	0%	31%	33%		24%
Toetada õpilase hakkamasaamist iseseisvas elus							
eesti	N	20	8	10	12	13	63
	%	67%	42%	67%	71%	59%	61%
vene	N	1	3	10	2	-	16
	%	33%	100%	67%	67%	-	67%
Aidata õpilasel leida sobiv ja meelepärane valdkond edasiõppimiseks							
eesti	N	18	7	9	14	14	62
	%	64%	37%	60%	82%	64%	61%
vene	N	1	1	10	2	-	14
	%	33%	33%	67%	67%	-	58%
Aidata õpilasel teostada ennast vastavalt oma huvidele ja vajadustele							
eesti	N	14	8	11	13	14	60
	%	48%	42%	73%	77%	64%	59%
vene	N	1	2	12	1	-	16
	%	50%	67%	80%	33%	-	70%
Aidata õpilasel valmistuda riigieksamiteks							
eesti	N	9	3	0	4	3	19
	%	30%	16%	0%	27%	14%	19%
vene	N	2	2	7	1	-	12
	%	67%	67%	47%	33%	-	50%

Lisa 5. Hinnang väljast tulnud õpetajatele kooli keele ja suuruse lõikes

Õpilaste arv gümnaasiumis			<= 50	51 - 100	101 - 150	151 - 200	201+	Kokku
eesti	palju madalam kui oma kooli õpetajatel	N	2	2	5	7	1	17
		%	2%	1%	4%	2%	0%	2%
	madalam kui oma kooli õpetajatel	N	11	13	7	28	37	96
		%	12%	9%	6%	8%	9%	9%
	sama mis oma kooli õpetajatel	N	52	85	48	209	270	664
		%	58%	59%	39%	60%	63%	59%
	enamasti parem kui oma kooli õpetajatel	N	18	31	42	80	90	261
		%	20%	22%	34%	23%	21%	23%
	tunduvalt parem kui oma kooli õpetajatel	N	7	12	21	23	29	92
		%	8%	8%	17%	7%	7%	8%
		N	90	143	123	347	427	1130
Kokku		%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
vene	palju madalam kui oma kooli õpetajatel	N	0	1	6	6	-	13
		%	0%	2%	3%	7%	-	4%
	madalam kui oma kooli õpetajatel	N	2	4	22	10	-	38
		%	40%	10%	12%	11%	-	12%
	sama mis oma kooli õpetajatel	N	2	30	104	58	-	194
		%	40%	73%	55%	66%	-	60%
	enamasti parem kui oma kooli õpetajatel	N	0	4	34	11	-	49
		%	0%	10%	18%	13%	-	15%
	tunduvalt parem kui oma kooli õpetajatel	N	1	2	23	3	-	30
		%	20%	5%	12%	3%	-	9%
		N	5	41	189	88	-	324
Kokku		%	100%	100%	100%	100%	-	100%

Lisa 4 . Seosed valikainete eesmärgist arusaamise ja selle vahel, millest lähtuvalt valikaineid pakutakse (koolijuhid)

		Valikkursuste eesmärk meie koolis ...					Valikainete pakkumisel lähtusime ...					
		valmis- tada õpilasi ette kõrg- kooliks	valmis- tada õpilasi ette kutse- õppeks	valmis- tada õpilasi ette tuleva- seks tööeluks	aidata õpilasel leida sobiv ja meelepärane valdkond edasi- õppimiseks	aidata õpilasel teostada ennast vastavalt oma huvidele ja vajadus- tele	aidata õpilasel valmistuda riigi- eksamiteks	sellest, et aineid annaksid enne- kõike juba koolis töötavad õpetajad	õpilaste aval- datud soovist vastava aine järele	piirkonna kultuuri- pärandi säilitamise soovist või regionaal- sest omapärast	Kogu- konnas leiduvate ekspertide teadmiste test ja oskustest	vajadusest toetada andekaid õpilasi
Valikkursuste eesmärk meie koolis ...												
valmistada õpilasi ette kutseõppeks	r	,284**		,378**								
	p	,002		,000								
	N	120		115								
toetada õpilase hakkamasaamist iseseisvas elus	r		,254**	,407**	,564**	,441**						
	p		,005	,000	,000	,000						
	N		121	119	126	126						
aidata õpilasel leida sobiv ja meelepärane valdkond edasiõppimiseks	r					,564**						
	p					,000						
	N					125						
[... aidata õpilasel valmistuda riigieksamiteks] Meie koolis on valikainete/valikkursuste eesmärk ...	r	,271**										
	p	,002										
	N	123										
Valikainete pakkumisel lähtusime...												
õpilaste avaldatud soovist vastava aine järele	r											,284**
	p											,002
	N											115
muude kooli töötajate pädevustest ja oskustest	r						,267**	,304**				
	p						,004	,001				
	N						114	115				
kogukonnas leiduvate ekspertide teadmistest ja oskustest	r									,366**		,472**
	p									,000		,000

	N									112		115
kogukonnas leitudvatest materiaalsestest võimalustest	r									,270**	,564**	,372**
	p									,005	,000	,000
	N									108	112	110

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).